

SKOLBIBLIOTEKARIER SOM SEXUALUNDERVISARE?

*Hur gymnasiebibliotekarier förmedlar om sex,
sexualitet och relationer*

Maja Thörnqvist

Examensarbete (30 högskolepoäng) i biblioteks- och informationsvetenskap för
masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Johanna Rivano Eckerdal

År: 2021

Title

School librarians as sex educators? High school librarians' informative work with sex, sexuality and relationships.

Abstract

The Swedish Government announced that coming fall of 2022 the school curriculum will change significantly in its approach to sexual education to include subjects such as consent, sexuality and relationships, as well as critical conversations about representation of sex in different forms of media, including pornography. To combat children's exposure to porn, child rights activists are calling for porn filters to be installed in every school nationwide. This notion has been met with both support, but also criticism as it infringes on children's right to access information in the public arena. Installments of porn filters at public schools and the changes in sex education to include information literacy put the nation's school librarians in a complicated situation as educators of media and information literacy. This Master's thesis' aim is to gain knowledge and information from high school librarians in Swedish school libraries on how they work with literature and other media that contains information and perspectives in subjects such as sex, sexuality and relationships. The empirical material was gathered using qualitative interviews with Swedish high school librarians and analyzed the results using neoinstitutionalism as theory. The results show that high school librarians are not particularly active in sex education, however some do work with media and information literacy in the matter when they discuss literature. Porn filters were a controversial topic and most librarians seemed to be against them due to them blocking sites and essential information, however a couple of librarians argue that filters need to be installed to combat harrasment and ensure students' safety.

Master's thesis

Keywords

Library and information science, school library, school librarian, interviews, neoinstitutional theory, sex and sexuality, sex education, pornography, porn filter

Biblioteks- och informationsvetenskap, skolbibliotek, skolbibliotekarie, intervjuer, nyinstitutionell teori, sex och sexualitet, sex och samlevnad, sexualundervisning, pornografi, porrfilter

Innehållsförteckning

1. Inledning och problemformulering.....	5
1.1. Syfte och forskningsfrågor.....	7
1.2. Begrepp och definitioner	7
1.3. Disposition.....	10
2. Bakgrund och tidigare forskning.....	11
2.1. Bakgrund.....	11
2.1.1. Bibliotekslagen och Skollagen.....	11
2.1.2. Skolbibliotekets uppdrag.....	12
2.1.2.1. Statistik och rapporter om skolbiblioteksverksamhet.....	14
2.1.3. Sexualupplysning och sexualundervisning i Sverige.....	15
2.1.3.1. Sex och samlevnad: En kort historik.....	15
2.1.3.2. Sex och samlevnad i dagens gymnasieundervisningen.....	15
2.1.3.3. Rapporterade brister i sex- och samlevnadsundervisningen.....	16
2.1.4. Arbeten och kampanjer för ungas sexuella hälsa.....	17
2.1.4.1. Porrfri barndom och porrfilter.....	18
2.2. Tidigare forskning.....	19
2.2.1. Bibliotek, skola och sexualupplysning.....	19
2.2.1.1. Skolbiblioteksforskning.....	19
2.2.1.2. Folkbiblioteksforskning.....	21
2.2.2. Ungas informationsbeteende och attityder om sexualitet.....	22
3. Teoretiskt ramverk.....	25
3.1. Nyinstitutionell teori.....	25
3.1.1. Legitimitet.....	26
3.1.2. Externa krav och de tre systemen i nyinstitutionell teori.....	26
3.1.2.1. Det regulativa systemet.....	27
3.1.2.2. Det normativa systemet.....	27
3.1.2.3. Det kultur-kognitiva systemet.....	27
3.2. Skolbibliotek som institution.....	28
3.3. Bibliotek och nyinstitutionell teori: Tidigare forskning.....	28
4. Metodbeskrivning.....	30
4.1. Kvalitativa intervjuer.....	30
4.2. Urval och genomförande.....	31
4.3. Bearbetning av intervjumaterial.....	32
4.4. Etiska överväganden.....	33
4.6. Presentation av informanterna.....	34
Intervju 1 2021-02-17.....	35
Intervju 2 2021-02-19.....	36
Intervju 3 2021-02-23.....	36
Intervju 4 2021-02-24.....	37
Intervju 5 2021-03-02.....	37
Intervju 6 2021-03-12.....	38
5. Resultat och analys.....	39
5.1. Beståndsarbetet.....	39
5.1.1. Sex, sexualitet och relationer i biblioteksrummet.....	39
5.1.1.1. Hyllplacering, skyltning och utbrytningar	39
5.1.1.2. HBTQ+ och normkritik.....	41
5.1.1.3. Arbete med temadagar och projekt.....	43
5.1.2. Förvärv, bestånd, gallring och problematisk representation.....	44
5.1.2.1. Inköp och bestånd.....	44

5.1.2.2. Gallring och problematisk representation.....	47
5.2. Undervisningsarbetet.....	50
5.2.1. Läsfrämjande och informationsförmedling.....	50
5.2.1.1. Bokprat, boktips och andra läsfrämjande strategier.....	50
5.2.1.2. Arbetet i medie- och informationskunnighet.....	53
5.2.1.3. Erfarenheter och åsikter om porrfilter.....	54
5.2.2. Skolbibliotekarien i sexualundervisningen.....	57
6. Diskussion och slutsatser.....	59
6.1. Svar på forskningsfrågorna.....	59
6.1.1. Medverkar skolbibliotekarier i sexualundervisningen, och i så fall hur?.....	59
6.1.2. Hur ser inköp, beståndshantering och medieplaneringen ut i sex, sexualitet, relationer och liknande ämnen?.....	60
6.1.3. Hur förmedlar skolbibliotekarier material som innefattar ämnen som sex, sexualitet, relationer och liknande ämnen?.....	61
6.1.4. Hur påverkar porrfilter skolbibliotekariers arbete med informationskompetens?.....	62
6.2. Reflektioner och slutsatser.....	63
6.3. Reflektioner över metod.....	65
6.4. Framtid och vidare forskning.....	66
Källförteckning.....	67
Bilaga: Intervjuguide.....	75
Bilaga: Informationsmail.....	78

1. Inledning och problemformulering

I början på februari 2021 släppte Utbildningsdepartementet ett pressmeddelande på Regeringens hemsida om framtida förändringar i läroplanerna rörande sex- och samlevnadsundervisningen på Sveriges skolor. Undervisningen ska byta namn till ”sexualitet, samtycke och relationer” och dess nya fokus ska bidra till att skapa en samtyckeskultur och för att eleverna ska ”utveckla ett kritiskt förhållningssätt till hur relationer och sexualitet framställs i olika medier och sammanhang, bland annat i pornografi.” (Regeringskansliet 2021). Den nya undervisningen ska komma i effekt från och med höstterminen 2022 (ibid.). Dessa förändringar sker på grund av flera olika faktorer som uppmärksammats de senaste åren. Rörelser som #metoo och #tystklassen under hösten 2017 uppmärksammade sexuella trakasserier i arbets- och skolmiljöer vilket ledde till ändrade lagstiftningar och nya budgetfördelningar för att motverka sexuella kränkningar och stödja skolans sexualundervisning (Regeringskansliet 2018). Med samtyckeslagens implementering 2018 kom en motion om att samtycke ska inkluderas i skolans läroplaner (Gustafsson & Wallentheim 2018). Skolinspektionens granskningsrapport om sex- och samlevnadsundervisningen i Sveriges skolor rapporterade om brister i skolans sexualundervisning och misslyckande att upprätthålla skolverksamhetens ändamål att främja jämställdhet och arbeta emot kränkningar i skolmiljön (Skolinspektionen 2018a, s. 6-7).

Samtidigt inom Utbildningsdepartementet sker det diskussioner om förändringar för skolbiblioteken. Januari 2021 överlämnade Gustaf Fridolin sin utredning *Skolbibliotek för bildning och utbildning* (SOU 2021:3) till utbildningsministern Anna Ekström. Dokumentet publicerades på Regeringens hemsida samma dag och i dokumentet föreslås ändringar och åtgärder till att förstärka Sveriges skolor med att kräva att alla skolelever ska få tillgång till skolbibliotek med utbildade bibliotekarieer för en mer likvärdig utbildning på alla Sveriges skolor.¹ Utredningen anmärker att skolbiblioteken befinner sig i en skärningspunkt mellan

---

¹ Gustav Fridolin överlämnar utredningen om stärkta skolbibliotek till Anna Ekström i samband med en pressträff. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2021/01/anna-ekstrom-tar-emot-utredning-om-skolbibliotek/> [2021-08-14]

det kulturpolitiska och det utbildningspolitiska, ”mellan skola och formell utbildning å ena sidan och bibliotek och folkbildning å den andra.” (SOU 2021:3, s. 11). Skolbibliotek är en del av det offentliga biblioteksväsendet som nämns i Bibliotekslag (SFS 2013:801) och i det offentliga skolväsendet enligt Skollag (SFS 2010:800), därmed ska skolbiblioteket enligt lag uppnå både biblioteksverksamhetens kulturpolitiska ändamål och skolverksamhetens utbildningspolitiska ändamål och elevens måluppfyllelse. Även om det inte ser likadant ut överallt i dagsläget är skolbibliotekets vanligaste ansvarsområden i utbildningen läsfrämjande och medie- och informationskunnighet (se Limberg & Hampson Lundh 2013; Gärdén 2017; Skolinspektionen 2018b; SOU 2021:3).

Den nya sexualundervisningen kommer inkludera porrkritiska samtal med eleverna (Öhman 2021). I en debattartikel skriver Roland Utbult (2020) om oron att nätporr har blivit ungas sexualundervisning. I Frankrike har politikerna uppmärksammat att pornografin på internet är för våldsamt och sexistiskt, och barn och unga exponeras för det alldeles för tidigt (Utbult 2020). Samtalet om porrindustrins effekter på barn och unga är något organisationer som Porrfri barndom arbetar med. Porrfri barndom antyder att barn och ungas ökade användning och konsumtion av digitala medier negativt påverkar deras syn sex och relationer. Våldsamt och kvinnoförnedrande pornografi är lättillgängligt för de som har en smartphone eller dator och uppkoppling till internet. Porrfri barndoms verksamhet fokuserar på att minska barn och ungas konsumtion av pornografi för att få en mer hälsosam syn på sex och relationer (Porrfri barndom 2019). Porrfri barndom förespråkar också förändringar i lagen att inkludera porrkritiska samtal i undervisningen och i skrivande stund pågår en namninsamling för att införskaffa porrfilter på alla Sveriges skolors nätverk (Change.org 2021). Porrfilter har däremot blivit bemött av kritik från en del experter, bland annat Dunkels, nätkulturforskare vid Umeå universitet. Dunkels hävdar att porrfilter inskränker på barnens rätt till information, och att porrfilter inte bara blockerar pornografi men kan filtrera bort viktig information som exempelvis sex, reproduktiv hälsa och HBTQ+-relaterade frågor (TT 2020). Trots kritik har cirka hälften av alla Sveriges offentliga förskolor och skolor porrfilter på sina nätverk och skoldatorer (ibid.).

I centrum av dessa skiftningar i undervisningen och debatter om porrfilter sitter skolbibliotekarien. Ändringarna i sexualundervisningen fokuserar på att utveckla elevernas kritiska förhållningssätt om hur sex, sexualitet och relationer uttrycks i media, även i pornografi. Informationshantering, källkritik och kritiskt

förhållningssätt är centrala begrepp inom skolbibliotekariens ansvarsområden, både inom det läsfrämjande arbetet och inom medie- och informationskunnighetsundervisningen (Gärdén 2017, s. 57). Porrfilter riskerar att förhindra informationstillgången på skolornas nätverk och påverka skolbibliotekariers arbete som informationsförmedlare.

Den media och information som skolbibliotekarier väljer att köpa in och förmedla vidare kan ha betydande effekt på elevernas informationskompetens och attityder mot sex, sexualitet och relationer, och där skulle det finnas möjlighet för skolbibliotekarier att få en central roll i framtida sexualundervisningen.

1.1. Syfte och forskningsfrågor:

Syftet med den här uppsatsen är att få kunskap om hur skolbibliotekarier förhåller sig till material som innefattar sex, sexualitet, relationer och liknande ämnen som ingår i sexualundervisningen, hur de arbetar med eller utan porrfilter installerat på deras nätverk, deras arbete med läsfrämjande, informationsförmedling, källkritik och samarbeten med lärarna i detta område. Med nyinstitutionell teori som ramverk kommer den här uppsatsen utforska skolbibliotekariers gemensamma externa krav och hur de upprätthåller legitimitet.

Följande forskningsfrågor har formulerats:

1. Medverkar skolbibliotekarier i sexualundervisningen, och i så fall hur?
2. Hur ser inköp, beståndshantering och medieplaneringen ut i sex, sexualitet, relationer och liknande ämnen?
3. Hur förmedlar skolbibliotekarier material som innefattar ämnen som sex, sexualitet, relationer och liknande ämnen?
4. Hur påverkar porrfilter skolbibliotekariers arbete med informationskompetens?

1.2. Begrepp och definitioner

Det här avsnittet kommer förklara olika förkortningar och begrepp som förekommer frekvent i uppsatsen.

Sexualundervisning

Sexualundervisningen, kallat ”sex och samlevnad” är obligatorisk på grund- och gymnasieskolan och integrerat i flera ämnen. Sexualundervisningen har länge funnits inom ämnen som naturvetenskap och biologi för att upplysa elever om

sexuell och reproduktiv hälsa, men har vidgats ut i fler ämnen för diskussioner om jämställdhet, normer och normkritik och HBTQ+-frågor. Från och med höstterminen 2022 kommer undervisningen kallas ”sexualitet, samtycke och relationer.” (Regeringskansliet 2021; Öhman 2021).

Barn och unga

Begreppet barn och unga förekommer frekvent i den här uppsatsen och är i detta fall en samlingsterm för personer i skolåldern mellan 6-19. *Unga* används i den här uppsatsen för att referera till personer i gymnasieskoleåldern, mellan 15-19 år gamla.

Normkritik

I uppsatsen och intervjuerna nämns normkritik ett antal gånger inom kontexten av sex och samlevnad. Normkritik innebär enkelt uttryckt kritik och motstånd mot etablerade normer i samhället (Björkman & Bromseth 2019, s. 23-24). I uppsatsen gäller det allra mest normer rörande kön och sexualitet, för att till exempel belysa feministiska eller HBTQ+-perspektiv.

HBTQ+

Står för Homo, Bi, Trans, Queer. Ibland skrivet som HBTQIA för att inkludera Intersex/intergender och Asexuell/aromantisk. På engelska blir akronymet LGBTQ+/LGBTQIA.

Cis

”En person som identifierar sig med könet man tilldelades vid födseln. Cispersonsbegreppet kom till för att beskriva normen.” (RFSL 2021)

Medie- och informationskunnighet

Ofta förkortat som MIK är en övegräpande term för kunskapen i att finna och förstå, analysera och kritiskt värdera information i medier och digitala miljöer. (Statens medieråd 2017)

BTJ

Tidigare Bibliotekstjänst, nu endast BTJ. Samarbetar med bibliotek och försöker med digitala häften med bokutgivning för olika genrer, syften och målgrupper (BTJ 2018).

SAB

Klassifikationssystem för svenska bibliotek. Samtliga skolbibliotek i uppsatsen använder SAB som system. Följande signum förekommer flera gånger i uppsatsen: V (Medicin), Vnd (Sexologi) och Vndp (Prostitution, otukt, incest, våldtäkt, m.m.) (Libris 2018).

RFSU

Riksförbundet för sexuell upplysning. RFSU arbetar framförallt med sexuell och reproduktiv hälsa för allmänheten, rätten till abort, familjeliv och samlevnad, och sexualundervisning både inom och utanför Sverige (RFSU 2020).

RFSL

Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners, queeras och intersexpersoners rättigheter. RFSL inriktar sitt arbete mot HBTQ+-frågor och informerar och ger stöd om och till personer inom HBTQ+-spektrumet (RFSL 2019).

IFLA

International Federation of Library Associations and institutions. Internationell organisation som fokuserar på människors intresse angående biblioteks- och informationstjänster (IFLA 2021).

Unesco

Förenta Nationernas organisation för utbildning, vetenskap och kultur, eller United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (Unesco 2021).

Skolverket

Förvaltningsmyndighet vars ansvar är att stödja för- grund- och gymnasieskolorna samt vuxenutbildningen i Sverige för alla elevers likvärdiga utbildning. Hemsidan förser bland annat med officiella styrdokument, ämnesplaner och annat undervisningsstöd för både skolpersonal och elever (Skolverket 2021b).

Skolinspektionen

Tillsynsmyndighet under Utbildningsdepartementet. Skolinspektionens uppdrag är att granska och rapportera om skolverksamheten i Sverige uppfyller kraven för en jämlik och trygg undervisningsmiljö som stödjer elevernas skolgång och måluppfyllelse (Skolinspektionen 2021).

1.3. Disposition

I det första kapitlet har jag formulerat problemområdet, mitt syfte och forskningsfrågor. Kapitel 2 är en genomgång av historisk bakgrund och vilka faktorer som lett fram till den här uppsatsen samt en översikt av tidigare forskning. I kapitel 3 beskrivs det teoretiska perspektivet som jag kommer analysera det empiriska materialet utifrån och här tas även upp tidigare forskning i biblioteks- och informationsvetenskap som använt sig av samma teori. I kapitel 4 beskrivs metoden kvalitativa intervjuer som användes för att samla in det empiriska materialet. I det kapitlet kommer även informanterna samt deras arbetsplats introduceras för att leda in nästa kapitel. I kapitel 5 presenteras och analyseras det material som samlats in med valt teoretiskt perspektiv. Kapitel 6 är det avslutande kapitlet där diskussion och slutsatser beskrivs och det avslutas med en kort reflektion och förslag till vidare forskning.

2. Bakgrund och tidigare forskning

2.1. Bakgrund

Det här avsnittet skildrar bakgrunden till uppsatsen genom att belysa de relevanta delarna i skol- och biblioteksvärldens styrdokument och lagar gällande informationsförmedling, skolbibliotek och sexuell hälsa. Vidare beskrivs skolbibliotekets uppdrag, hur skolbiblioteksverksamheten och sex- och samlevnadsundervisningen ser ut i praktiken och presentera de myndigheter, arbeten och kampanjer som försöker främja informationsförmedling för bättre fysisk och psykisk sexuell hälsa i skolmiljön.

2.1.1. Bibliotekslagen och Skollagen

Skolbibliotek för bildning och utbildning nämner skolbibliotekets tudelade uppdrag som både förhåller sig till det kulturpolitiska och det utbildningspolitiska ”mellan skola och formell utbildning å ena sidan och bibliotek och folkbildning å den andra.” (SOU 2021:3, s. 111). Som en del av det offentliga biblioteksväsendet och skolverksamheten ska skolbibliotekarier förhålla sig både till lagar för bibliotekarier och skolpersonal.

Bibliotekslag (SFS 2013:801) omfattar alla offentligt finansierade biblioteksverksamheter, vilket då inkluderar skolbibliotek. Den andra paragrafen i lagen beskriver bibliotekens ändamål:

2 § Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning.

Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt. Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla.

SFS 2013:801

Skolbibliotek nämns endast i första paragrafen om det offentliga biblioteksväsendet och i 10 § som refererar till Skollagen:

10 § Enligt 2 kap. 36 § skollagen (2010:800) ska eleverna i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ha tillgång till skolbibliotek.

SFS 2013:801

Skolbibliotek nämns endast i Skollagen kapitel 2, 36 § (SFS 2010:800), men i varken Bibliotekslagen eller Skollagen förtydligas det vad ett skolbibliotek är eller hur ett skolbibliotek ska verka. I jämförelse är 6 §–9 § i Bibliotekslagen dedikerade till folkbiblioteksverksamheten (SFS 2013:801).

Skollag (SFS 2010:800) är den gällande lagen för det offentliga skolväsendet. Enligt lagen ska utbildningen i det offentliga skolväsendet ”främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära” och ska utformas utifrån ”grundläggande demokratiska värderingar” och mänskliga rättigheter, inklusive människans okränkbarhet och jämställdhet (SFS 2010:800). Enligt Bibliotekslagen och Skollagen ska biblioteksverksamheten och skolverksamheten jobba för liknande ändamål och värderingar som demokrati, utbildning och lusten till att läsa.

2.1.2. Skolbibliotekets uppdrag

Skolbibliotekets roll och uppdrag i skolverksamheten ser olika ut beroende på skola, men genom åren har skolbiblioteken fått en mer betydande roll för att främja barn och ungas läslust och deras medie- och informationskunnighet. I skrivande stund verkar gymnasieskolorna under *Läroplan för gymnasieskolan*, Gy11. Gymnasieskolan har som uppdrag att undervisa i och styrka elevers digitala kompetens och hur de ska navigera i det alltmer digitaliserade samhället. Elever ska också få verktyg till att kunna förhålla sig kritiskt till ett stort informationsflöde (Skolverket 2011a, s. 3). Under ”Mål” står det att eleven ska få lärdom i att använda sig av digitala verktyg såväl som andra medel och medier för att söka och finna kunskap, kunna bearbeta information, hur man använder biblioteket och dess resurser, och kunna söka sig till litteratur som ”en källa till kunskap, självinsikt och glädje” (Skolverket 2011a, s. 5-6). I läroplanens senaste revidering har ett par meningar lagts till om skolbiblioteket, där rektorn nämns som ansvarig att skolbiblioteksverksamheten integreras in i resten av undervisningen för att stärka elevernas språkliga och digitala kompetens (SKOLFS 2020:68, s. 11).

Det nämns ingen närmare beskrivning om vad ett skolbibliotek är i nationella styrdokument, inte heller finns det krav på bemanning. Däremot har

internationella organisationer som IFLA och Unesco försett med riktlinjer om skolbibliotek. IFLA (2015) definierar skolbibliotek som följande:

A school library is a school's physical and digital learning space where reading, inquiry, research, thinking, imagination, and creativity are central to students' information-to-knowledge journey and to their personal, social, and cultural growth.

IFLA 2015, s. 16

IFLA skriver att skolbibliotekets roll ska vara en plats och ett stöd för elevernas läs- och språkutveckling och utveckling i informations- och kunskapsbearbetning. Skolbiblioteket ansvarar för elevers tillgång till information och kunskap (ibid. s. 17). För en välfungerande skolbiblioteksverksamhet ska skolbiblioteket vara bemannat med utbildad personal, ett brett, varierat bestånd i både analogt och digitalt format som bidrar till elevernas lärande och skolans läroplaner och arbeten, samt ska skolbibliotek följa en egen biblioteksplan (ibid.). Enligt Unescos skolbiblioteksmanifest är skolbibliotekens huvudmål att främja elevers läslust, stödja undervisningen och elevernas måluppfyllelse, och personalen ska finnas som stöd för elevers undervisning i informationssökning, bearbetning och källkritik. Manifestet lyder också att skolbiblioteket ska vara bemannat med fackutbildad personal (Unesco 2006, s. 15). Skolbibliotekets bestånd ska spegla skolans undervisning och elevernas och lärarnas behov (Limberg & Hampson Lundh 2013, s. 16). Limberg och Hampson Lundh skriver att skolbibliotekens bestånd är naturligt mer knutet till skolans verksamhet och skiljer sig från folkbibliotekens bredare utbud (ibid. s. 17). Det läsfrämjande arbetet på skolbiblioteket handlar delvis om att öka elevers läslust för nöjets skull, men det ska också bidra till elevernas läsförståelse och undervisning (IFLA 2015, s. 17). Skolbibliotekarier kan arbeta med läsfrämjande på olika sätt, exempelvis bokprata med eleverna och arrangera projekt, tävlingar och utställningar (Gärdén 2017, s. 41).

Skolbibliotekets andra huvudsakliga uppgift är att stödja elevers utveckling i medie- och informationskunnighet med undervisning i informationssökning och källkritik för att stödja elevers informationskompetens, en väsentlig färdighet för elevens undervisning och vardagliga liv (Francke & Gärdén 2013, s. 142-145). Medie- och informationskunnighet innefattar undervisning i strategier och förhållningssätt i sökandet och bearbetandet till information relevant till individens behov eller intresse (Francke & Gärdén 2013, s. 151). För en välfungerande skolbiblioteksverksamhet som arbetar med att främja både elevens

informationskompetens och läsutveckling gäller det att skolbiblioteket är en integrerad del i skolans verksamhet. Det är då väsentligt att lärare och skolbibliotekarier kan samarbeta, eftersom det är lärarens ansvar att eleverna får lässtimulans och undervisning i medie- och informationskunnighet (Gärdén 2017, s. 57). Inte minst kan skolbibliotekarier med sin kompetens bidra till sexualundervisningen och elevernas informationskompetens och bearbetning för hur sex, sexualitet och relationer representeras i litteratur, på internet och i övrig media.

2.1.2.1. Statistik och rapporter om skolbiblioteksverksamhet

Enligt Kungliga Bibliotekets statistik från 2019 är det endast cirka 43 procent av Sveriges elever som har tillgång till ett bemannat skolbibliotek på minst halvtidsbemanning om man räknar med integrerade folk- och skolbibliotek. Däremot rapporterar Kungliga Biblioteket också att skolbibliotek med minst en halvtidsbemanningstjänst har ökat i antal medan antalet folkbibliotek har minskat med 25 procent sedan millennieskiftet (Kungliga Biblioteket 2019, s. 5).

Skolinspektionens granskningsrapport om skolbiblioteksverksamheten (2018b) skriver att en fungerande skolbiblioteksverksamhet hjälper och gynnar elevernas skolgång. Det är skolbibliotekets pedagogiska uppgift att främja läs- och skrivundervisning och stödja lärare i undervisningen i informationssökning och källkritik. Skolinspektionens rapport visar på att det brister på flera håll där skolbiblioteket inte blir integrerat i den pedagogiska verksamheten. (Skolinspektionen 2018b, s. 8). Här argumenterar jag att skolbibliotekarier kan stödja lärandet inom sexualundervisningen med sin kompetens, inte minst när det gäller frågor och förståelse som rör pornografi.

Anledningarna till var det brister och varför varierar, men beror allra oftast på budget, tillgång till lokal, tillgång till medier, tillgång till utbildad personal eller rektorers ovisshet om skolbibliotekens fördelar (ibid. s. 6-7). Skolbiblioteksutredningen (SOU 2021:3) visar samma brister och lägger fram förslag på ändringar som kan förstärka skolbiblioteksverksamheten, exempelvis ändringar i Skollagen som tydliggör vad ett skolbibliotek är, krav på rektorer att förse elever med ett bemannat skolbibliotek med ett brett och kvalitativt utbud av medier, krav på fackutbildad skolbibliotekspersonal som ska stödja undervisningen i medie- och informationskunnighet och arbeta med elevers läsning och språkutveckling, samt att framtida rektorer och lärare ska undervisas om skolbibliotekets roll i den pedagogiska verksamheten (SOU 2021:3, s. 15-19).

2.1.3. Sexualupplysning och sexualundervisning i Sverige

2.1.3.1. *Sex och samlevnad: En kort historik*

Sverige var först i världen med obligatorisk sexualundervisning, vilket infördes på svenska skolor år 1955 (Lennerhed 1995, s. 17; Bäckman 2003, s. 11). Undervisningen hade initialt ett hälso- och etikfokus. Ämnet ansågs tabu och lärare varnade elever om farorna med sex, som sexuellt överförbara sjukdomar och oplanerade graviditeter. Undervisningen var också genusfokuserad; Flickor beskrevs vara känslorienterade och romantiska, medan pojkar beskrevs som mer fysiskt och sexuellt drivna än flickor (Lennerhed 1995, s. 15-17). Undervisningen blev bemött med kritik från elever under 60-talet på grund av skolans fokus på de negativa delarna av sex och inget fokus på de positiva delarna. Kritiken inspirerade ytterligare förändringar i sexualundervisningens framtida riktlinjer till att bli mer öppen och vetenskapligt grundad (ibid. s. 17-18). Bäckman (2003) hävdar också att sex fortfarande ses som något privat om än naturligt av de flesta. Bäckman kommenterar även hur skolverksamheten har fått ta en stor del av ansvaret till att upplysa om sex för allmänheten genom sexualundervisningen (Bäckman 2003, s. 11).

2.1.3.2. *Sex och samlevnad i dagens gymnasieundervisningen*

Gymnasieskolans grundläggande värden enligt Gyll understryker att att skolan och undervisningen ska utgå från ett medmänsklighets- och jämställdhetsperspektiv och verka emot kränkningar:

Skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Alla tendenser till diskriminering eller kränkande behandling ska aktivt motverkas.

Skolverket 2011a, s. 1

Enligt Skolverkets (2021) hjälpmedelsguide för sex och samlevnad består undervisningen i tre delar: 1) Ämnesintegrering och ämnesövergripande arbeten, 2) vardagsarbetet, och 3) enskilda lektioner och dagar eller insatser. Första delen innebär att sexualundervisningen och dess olika aspekter som sexuell och reproduktiv hälsa, sexualitet, mänskliga rättigheter, genus, könsnormer och jämställdhetsfrågor ska undervisas och integreras i redan existerande ämnen och diskuteras ur de olika ämnenas perspektiv. Sex- och samlevnadsundervisningen har således utvidgats från endast undervisa om sexuell hälsa, reproduktion och kroppens funktioner till att inkludera andra sexualiteter, könsidentiteter och

jämställdhet. Vardagsarbetet eller ”Fånga frågan i flykten” (Skolverket 2021a) innebär att personal ska hantera frågor eller problem elever kan ha rörande sex och samlevnad, vilket också inkluderar kränkningar. Den tredje och sista delen innebär att skolan ska lyfta fram och uppmärksamma särskilda dagar som exempelvis Internationella kvinnodagen eller World Aids Day, eller skapa egna temadagar eller projekt som uppmärksammar de olika aspekterna av sexualundervisningen (ibid.). Skolverkets guide säger att det ska finnas balans mellan “risk- och friskperspektiv” (ibid.) och att fokusera på det positiva i undervisningen, som exempelvis jämlika relationer, vänskap, självkänsla och bättre psykisk och fysisk sexuell hälsa, och inte bara på det man vill förhindra, som oönskad graviditet och spridning av könssjukdomar. Skolverket manar om att vara medveten om normer runt kön, identitet, sex och sexualitet och undervisa på ett vis som synliggör och kritiserar normer (ibid.).

Skolverket har även sammanställt dokument för sexualundervisningen både för grundskolan och gymnasieskolan. Dessa dokument går över i vilka ämnesplaner sexualundervisningen integreras i och hur. På första sidan av *Sex och samlevnad på gymnasieskolan* (Skolverket 2011b) citeras Gy11 och dess grundläggande värderingar som citerades ovan. I gymnasieskolan integreras sexualundervisningen i följande ämnen: Biologi, engelska, historia, idrott och hälsa, naturkunskap, religionskunskap, svenska och svenska som andraspråk (Skolverket 2011b). Förutom biologi så är alla dessa ämnen obligatoriska oavsett vilket gymnasieprogram man väljer. De ämnen som explicit undervisar i sexuell och reproduktiv hälsa är framförallt naturkunskap och biologi (Skolverket 2011b, s. 8, 11). I naturkunskap ska elever undervisas i områden som jämställdhet och mänskliga rättigheter och utöver det kunna reflektera och diskutera aspekter som människans sexualitet, lust, relationer och sexuell hälsa (ibid. s. 8). Här kan skolbibliotekarier bidra exempelvis med litteratur och källor för lärarens och elevers utökade kunskap i ämnet. I sex- och samlevnadsundervisningen ingår inte bara sexuell och reproduktiv hälsa, det är bara en del av komponenterna i modern sexualundervisning. Frågor och diskussioner om genus, sexualitet och jämställdhet ska täckas i de övriga ämnena ur deras respektive ämnes perspektiv (ibid. s. 6-10). Återigen kan skolbibliotekarier bidra med litteratur och kunskap inom dessa ämnen.

2.1.3.3. Rapporterade brister i sex- och samlevnadsundervisningen

Skolinspektionens rapport om sex- och samlevnadsundervisningen på 28 inspekterade skolor observerar att skolverksamheten har på flera håll misslyckats att undervisa och hantera flera viktiga delar av sexualundervisningen. Rapporten

visar att lärarna saknar kompetens i området både vad gäller kunskap och hur de bemöter svåra frågor och situationer. Det kan röra sig kring områden som sexualundervisning för nyanlända elever, normer, HBTQ+, hederskulturer och till och med sexuella kränkningar. De lärare som intervjuades berättar att de upplever svårigheter med undervisningen på grund av de känsliga delarna i ämnet, att de saknar kunskap i områden som HBTQ+ och känsligt laddade diskussioner upplevs som obekväma. Rapporten understryker att lärare behöver både bättre kompetensutbildning och redskap för att kunna undervisa i ämnet och hantera känsligt laddade frågor och situationer utan att känna sig obekväma (Skolinspektionen 2018a, s. 5-6). Här tror jag skolbibliotekarier även kan bidra med sin kompetens i hur man förstår känsliga ämnen med flera spridda åsikter och ställningar.

2.1.4. Arbeten och kampanjer för ungas sexuella hälsa

Enligt Folkhälsomyndigheten är sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) ett fundamentalt folkhälsopolitiskt arbete för att förbättra var individs välbefinnande och självkänsla att kunna existera fri från skada och kränkningar. Det innebär rätt till lämplig sjukvård och preventivmedel, men också rätt att kunna uttrycka sin sexualitet, sexuella läggning och könsidentitet, och få tillgång till korrekt och användbar information och resurser rörande sexuell och reproduktiv hälsa (Folkhälsomyndigheten 2020). Förbund som RFSU och RFSL arbetar aktivt med sexualupplysning för både allmänheten (RFSU 2020), och informerar och ger stöd om och till personer inom HBTQ+-spektrumet (RFSL 2019).

#Metoo-rörelsen som startade hösten 2017 spred sig från USA till att bli ett globalt upprop för att uppmärksamma framförallt kvinnors utsatthet för sexuella trakasserier och övergrepp (Jämställdhetsmyndigheten 2019). Rörelsen ledde till flera ändringar som lagstiftning, implementering av samtyckeslagen, och satsningar för arbeten och förebyggande emot sexuella trakasserier och sexuellt våld på arbetsplatser och i utbildningsmiljöer (Regeringskansliet 2018). Skolelever från grundskolan och gymnasieskolan startade ett eget upprop #tystiklassen samma år som #metoo för att uppmärksamma sexuella trakasserier i skolmiljöer, med 1 700 signaturer (Carlén 2017; Wallin 2017). Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) dokument ”Fokus 20: Det blir bara värre om jag berättar” belyser att det fortfarande råder mycket problem i utbildningsmiljöer med sexuella trakasserier. Av de som deltog i MUCF:s undersökning uppgav cirka 60% av tjejer och kvinnor och 18% av killarna och

unga män mellan åldrarna 14-30 att det upplevt sexuella trakasserier (MUCF 2020, s. 4).

2.1.4.1. *Porrfri barndom och porrfilter*

Porrfri barndom är en barnrättsorganisation som arbetar för att förhindra barn och ungas konsumtion av pornografiskt material. Porrfri barndom hävdar att en grundläggande anledning till ökade fall av sexuella trakasserier och övergrepp i skolmiljöer beror på barn och ungas konsumtion av grov våldsam och kvinnoförnedrande pornografi, som numera bara är ”ett klick bort” på deras mobiltelefoner. Porrfri barndom verkar efter att normalisera porrkritiska samtal i skolan och i hemmet och förser med material och hjälpmedel på sin hemsida, samt i boken *Porrnsnacket* som publicerades 23 april 2021.

Organisationen arbetar också för införskaffning av porrfilter på skolorna, ett beslut som ligger hos kommunen, för att ytterligare motverka barn och ungas konsumtion och ungefär hälften av Sveriges skolor har porrfilter på sina skolnätverk (Porrfri barndom 2019). Porrfilter har däremot blivit bemött med kritik, bland annat från Dunkels, nätkulturforskare vid Umeå universitet, författare till *Vad gör unga på nätet?* (2018). Dunkels hävdar att porrfilter inte bara är dyrt och verkningslöst men kan ha motsatt effekt. ”Trots att filter installeras är risken stor att barn ändå kommer åt porr som inte har fastnat i filtret [...] Filtren kan också blockera annat innehåll än vad som är tänkt.” (Dunkels i TT 2020). Ord som till exempel ”sexualitet” kan bli blockerat av porrfiltret eftersom det kan vara länkat till pornografi och därmed kan viktig information fastna i filtret, information som barn har rätt till att få tillgång till. ”Det blir ett slags ingrepp på barnens rättigheter” menar Dunkels (ibid.). I samma artikel säger Rung, kriminolog som jobbar tätt med Porrfri barndom, att den värsta *mainstream-porren* skildrar våld framförallt mot kvinnor och är skadlig för ungas fysiska och psykiska hälsa. Rung menar att det är skolans uppdrag att förebygga och jobba emot kränkningar och sexuella trakasserier på skolan. ”Det går i linje med att barn inte ska kunna konsumera porr i skolan” (Rung i TT 2020). Porrfilter är en debatt som intresserar många och i skrivande stund har över 42 000 stycken skrivit under Porrfri barndoms nationella upprop för porrfria förskolor och skolor (Change.org 2021). Det skulle finnas möjlighet här för skolbibliotekarier, med sitt uppdrag som undervisare inom medie- och informationskunnighet, att både upplysa elever om hur porr skildrar sex och vägleda elever till sidor som förser med information om sex. Skolbibliotekarier på de skolbibliotek med porrfilter skulle också kunna hjälpa elever med hur de ska arbeta sig runt filter som blockerar information.

2.2. Tidigare forskning

Den här avsnittet går igenom tidigare forskning relevant för uppsatsens problemområde och analys. Den första delen belyser forskningen inom biblioteks- och informationsvetenskap och forskning som diskuterar bibliotekens och skolans roll i sexualupplysning både i Sverige och internationellt. Den andra delen går igenom forskning om ungas attityder och informationsbeteende gällande sex, sexualitet, relationer och pornografi.

2.2.1. Bibliotek, skola och sexualupplysning

2.2.1.1. Skolbiblioteksforskning

När jag började söka efter artiklar och uppsatser om skolbibliotek och sexualundervisning upptäckte jag tidigt att det finns väldigt lite forskning om det. Det finns mycket forskning om skolbibliotek och sexualundervisningen separat, men tillsammans lyckades jag hitta ett par masteruppsatser och en avhandling där ämnena forskades om tillsammans. Min uppsats ämnar bygga vidare på den forskning som redan gjorts, och den tillför ett nytt perspektiv i det att jag även diskuterar och utforskar hur skolbibliotekariens roll i svenska gymnasieskolor har potential att vara del av den nya sexualundervisningen och framtida porrkritiska samtal.

Karin Lundins masteruppsats från 2015 ”Sex på skolbiblioteket” utforskar och analyserar hur skolbibliotek förmedlar information om sex, sexualitet och samlevnad i det fysiska beståndet. Ena delen är en diskursanalys på skolbibliotekens bestånd i ämnena och andra delen är intervjuanalyser med skolbibliotekarier på både grund- och gymnasieskolor. I diskursanalysen skriver Lundin att sexologi är övervägande representerat i Medicin (V) på samtliga skolbibliotek och konkluderar att läroplanernas ämnesintegrering av sex och samlevnad speglas inte väl i biblioteksbestånden (Lundin 2015, s. 77). Lundin poängterar också att beståndens målgrupper är antingen riktade mot killar och tjejer, och icke-binära personer osynliggörs ofta i indexeringen. På grundskolebiblioteken är sexologiböckerna oftare riktade till tjejer än killar, och Lundin anmärkte att ett av gymnasiebibliotekens bestånd hade flera böcker som riktade in på de mörkare delarna, som våldtäkt, trafficking och könssjukdomar, många vilka var riktade till tjejer (ibid. s. 77-78). Däremot är det inte bara skolbibliotekariers ansvar hur beståndet ser ut, utan det beror också på vad bokförlagen väljer att publicera i ämnet (ibid. s. 78). Lundin beskriver hur exponering av sexologihyllan varierade mellan de besökta biblioteken. Till exempel, på ett gymnasiebibliotek stod sexologihyllan strategiskt avskilt från

resten av hyllorna med en låneautomat nära intill så elever kunde bläddra och låna utan risken att någon står och ”kikar en över axeln” (ibid. s. 80). Lundin tar upp dilemmat om vad en avskild hylla kan skicka för budskap och kopplar det till Rothbauers (2007) tankar kring hur folkbiblioteken förmedlar HBTQ+-litteratur i det fysiska biblioteket:

Å ena sidan kan en avskild plats skänka bibliotekets användare en känsla av trygghet då de relativt anonymt kan söka information i vad som kan upplevas som ett känsligt ämne. Å andra sidan skickar en avskild plats signaler om att det faktiskt är känsligt, eller till och med skämmigt och pinsamt att söka information om sex, samt att hyllan givetvis också blir svårare att hitta.

Lundin 2015, s. 80

Kauranen och Lindhe Perssons masteruppsats (2018) ”Skolbibliotekets skamvrå?” undersöker hur unga tjejer använder skolbibliotekets resurser för informationssökning och informationsinhämtning om sex och sexualitet. Undersökningen gjordes i form av två fokusgrupp med sammanlagt sju stycken tjejer över 18 på ett gymnasium, följt av en semistrukturerad intervju med skolans bibliotekarie. Tjejerna i fokusgrupperna upplevde inte heller att skolbiblioteken prioriterade information om sexualitet ordentligt och att den undanskymda sexologihyllan (Vnd) i biblioteket borde synliggöras mer. ”Hyllan i hörnet blir som en skamvrå” (Kauranen & Lindhe Persson 2018, s. 63). Skolbibliotekarien uttrycker däremot att eleverna borde ta initiativet om de vill prata om sexualitet, medan eleverna tycker initiativet ska komma från skolbibliotekets håll. Även om personalen jobbar aktivt med att uppdatera beståndet och göra det relevant upplever tjejerna att arbetet inte är synligt för dem. Detta upplever de som signaler från personalen att sexualitet och skolbibliotek inte hör ihop (ibid. 63-64). Resultatet visade även skillnader mellan hur tjejerna sökte information för privat syfte och för skolarbeten. I privat syfte använder de framförallt internet för informationssökning och använder sig både av sidor som umo.se och sociala medier. För skolarbeten om sexualitet använder de sig mer av skolbibliotekets bestånd, eftersom böckerna har ett vetenskapligt värde men verkar inte ha användbarhet i deras privata informationssökning om sex och sexualitet (Kauranen & Lindhe Persson 2018, s. 62).

När det kommer till internationell forskning sticker Richey ut som en aktiv förespråkare för skolbibliotekets betydande roll på amerikanska high schools som informatörer i sexuell hälsa i både en avhandling (2011) och en artikel i tidskriften *School Library Research* (2012). Skolbibliotekarier arbete täcker olika roller i

skolverksamheten, ledare, pedagog och informationsexpert, som Richey menar gör dem till ideala informationsförmedlare i sexuell hälsa för unga. Som informationsspecialister och pedagoger kan de nå elever och rikta dem till användbar och tillförlitlig information om sexuell hälsa, både i analog och digitalt format (Richey 2012, s. 5). Detta stöder min uppsats argument om hur skolbibliotekarier på svenska skolor kan bidra till sexualundervisningen.

Richey diskuterar i sin avhandling (2011) problematiken med amerikansk sexualundervisning. I delstaten Texas, som är hennes fokusområde, har det politiska klimatet påverkat skolornas läroplaner och sexualundervisningen fokuserar framförallt på abstinens, vilket informerar väldigt lite om sexuell och reproduktiv hälsa och fokuserar mer på konservativa ideal att vänta med sex till äktenskap. Detta fått allvarliga konsekvenser för ungdomars sexuella hälsa i Texas, särskilt om man jämför i andra delstater där elever får en ordentlig genomgång i sexualkunskap (Richey 2011, s. 1). I sin undersökning hittade hon flera motiverande anledningar för skolbibliotekariers roll som informatörer i sexuell hälsa, som ökad kunskap hos unga och en bättre relation mellan elev och skolbibliotekarie, men såg det politiska klimatet som hinder, men i överlag fanns det fler fördelar än nackdelar (ibid. s. 91).

2.2.1.2. Folkbiblioteksforskning

Kronholm och Nordströms masteruppsats undersöker med hjälp av två fokusgrupper hur universitets- och folkbibliotekarier arbetar med SRHR (Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter). Kronholm och Nordström ville inkludera skolbibliotekarier i undersökningen med, men fick inte tag i några som kunde delta. I undersökningen kom bibliotekarierna bland annat fram till att de förmedlar om SRHR olika; Universitetsbiblioteket hade självklart ett mer vetenskapligt bestånd och förmedlade också om SRHR via facklitteraturen, medan folkbibliotekarierna arbetade inom ämnet mer i skönlitteratur (Kronholm & Nordström 2020, s. 70). Ämnet ansågs svårhanterligt, framförallt hos folkbibliotekarierna, på grund av dess känsliga laddning och hur låntagare kanske skulle ta illa vid sig. Bibliotekarierna upplevde inte heller att de arbetade med informationsförmedling i ämnet och Kronholm och Nordström argumenterar att synliggöra sexologihyllan i det fysiska biblioteksrummet kan leda till att bibliotekarierna kan tänka mer kritiskt i hur de förmedlar information om SRHR (ibid. s. 72-73).

Tallers masteruppsats (2019) diskuterar huruvida folkbibliotek arbetar med att synliggöra och förmedla HBTQ+-perspektiv i sitt bestånd. En omdebatterad

aspekt med att belysa HBTQ+-litteraturen är att ställa titlarna på en så kallad "regnbågshylla" (Taller 2019, s. 28) separat från resten av beståndet. Fördelar med en utbrytning hjälper HBTQ+-personer att lättare hitta litteratur som skildrar deras perspektiv, men det kan också leda till att dessa perspektiv osynliggörs för resten av befolkningen som inte identifierar sig inom HBTQ+-spektrumet. Det finns även en oro att en regnbågshylla pekar ut dessa personer och tar ifrån deras chans att browsa i beståndet inkognito (ibid. s. 28-29). Som nämndes tidigare beskriver Rothbauer (2007) en liknande oro i sin artikel. Bibliotek har ofta verkat som en "safe space" (s. 105) för homo, bi, trans och queer personer för att få tillgång till information om HBTQ-identiteter, och Rothbauer menar att folkbiblioteken ska låta stigmatiserade grupper vara anonyma när de söker sig till önskad information (ibid.).

2.2.2. Ungas informationsbeteende och attityder om sexualitet

Nixon och Düsterhöft (2017) skriver i introduktionen till *Sex in the digital age* hur västvärldens beroende av internet och ökande användning av digitala medier påverkar människors informationsintag och syn på sex och relationer. Från feminismen under 1960-talet som förespråkade för sexuell frihet och kvinnors rätt till preventivmedel har västvärldens samhälle utvecklats och blivit mer öppen om människans varierande sexuella uttryck och preferenser, och andra sexuella läggningar och könsidentiteter. Nixon och Düsterhöft argumenterar att teknikens utveckling har spelat stor roll i den kulturella utvecklingen (2017, s. 1). Det finns fortfarande debatter och delade politiska åsikter angående sexualitet i västvärlden, men som Nixon och Düsterhöft påpekar så finns numera sex överallt i dagens samhälle på teve, i reklam och inte minst i våra datorer och mobiltelefoner, och med internets och teknikens fortsatta utveckling kommer människans perspektiv, informationsintag och beteende gällande sex och sexualitet förändras med den utvecklingen (ibid. s. 2-3).

Ungas användning av internet som informationskälla om sex, sexualitet och reproduktiv hälsa är något flera forskat inom. I förra delen togs Kauranen och Lindhe Perssons masteruppsats upp (2018) där eleverna i fokusgruppen använde sig mer av internet och sociala medier när de sökte information om sex och sexualitet i privat syfte. Rivano Eckerdals avhandling om unga kvinnors informationsbeteende för preventivmedel visade också att många unga kvinnor använder internet som källa, även om de ändå uttryckte tillit för barnmorskors expertis i ämnet. Kvinnorna uttryckte tillit för verksamheter som RSFU, RSFL och Ungdomsmottagningen som källor för information, men eftersom internet är

en stor del av deras vardag var det viktigt att samma information fanns tillgängligt online (Rivano Eckerdal 2012, s. 91-92).

Dunkels avhandling *Vad gör unga på nätet* (2018), som först publicerades 2009 och blivit reviderad två gånger sedan dess, utforskar hur unga förhåller sig till internet, hur de navigerar och tar in information och interagerar med andra användare. Dunkels poängterar de äldre generationernas användning av ny teknik och informationsintag på internet skiljer sig från hur barn använder tekniken och tar in information. De äldre generationerna går igenom olika stadier, från skepsis, till tillvänjning, fram tills de använder ny teknik i sin vardag, medan de yngre generationerna föddes direkt in i det tredje stadiet där datorer och internet redan var en självklarhet. Därför kan det uppstå svårigheter i kommunikation och förståelse mellan vuxna och barn i hur de iakttar och tolkar fenomen som internet (Dunkels 2018, s. 25-27). Ungdomars användning av internet kan framstå som skrämmande för de äldre generationerna på ett vis ungdomar inte upplever, framförallt när det gäller sex och pornografi på nätet. Ungas utvecklande intresse i sex och sexualitet anses sällan som något positivt och önskvärt hos vuxna, och Dunkels ser liknelser mellan oron för unga och sex med ungas användning av internet. Dunkels menar att internet kan vara ett bra verktyg för ungdomars sexualupplysning eftersom det kan ge dem anonymitet när de vill ställa känsliga och privata frågor. Däremot verkar vuxna se internet som ett orosmoment, medan unga tycker internet ger dem fler möjligheter (ibid. 52-53). Pornografi tas ofta upp i diskussioner om ungas internetanvändande och kombineras ofta med ungas intresse för information om sex. Dunkels argumenterar att det finns ett kunskapsglapp mellan generationer där vuxna uttrycker oro för att barn och unga som spenderar för mycket tid på internet ska konsumera porr, men det stämmer inte alltid överens med alla barn och ungas upplevelser när det kommer till deras egna intressen kring sex (ibid. 53-54). Här finns det möjligheter för skolbibliotekarier med sin kompetens att vägleda elever till tillförlitliga källor om sex och sexualitet på nätet.

Löfgren-Mårtenson och Månsson undersöker mer ingående ungas perspektiv och åsikter om sex och pornografi i media i *Sex överallt, typ?!*(2006). Av de ungdomar som blev intervjuade upplevde de flesta att de ser sex i flera olika format av media, bland annat i reklam, radio, musikvideor och på internet, och märkte skillnad mellan tjejers och killars upplevelser. Tjejer upplevde mer irritation och stress över hur kvinnors jämt sexualiseras i reklam och den frekventa exponeringen av sexualitet i media driver dem till att komma i kontakt

med sex och vuxenlivet vare sig de vill det eller inte (Löfgren-Mårtenson & Månsson 2006, s. 69-70). Killar uppger också att de börjar konsumera pornografi någonstans mellan mellan- och högstadiet och tittar på det mer eller mindre regelbundet, medan de flesta tjejerna inte tycks ha samma intresse i pornografi (ibid. s. 74-75). Detta kan bero på att många av tjejerna upplever pornografi som förnedrande för kvinnor (ibid. s. 90). Flera av ungdomarna uttryckte också i studien att de använder pornografi som inspirations- och kunskapskälla för sex eftersom de upplevt sex- och samlevnadsundervisningen som otillräcklig (ibid. s. 92). Löfgren-Mårtenson och Månssons studie uppmärksammar flera skillnader mellan kön och deras upplevelser med pornografi. Killar, framförallt de yngre som inte har mycket sexuell erfarenhet, konsumerar mer porr än tjejer och de äldre killarna mellan 17-20, som uttrycker mindre intresse efter de blivit mer sexuellt aktiva (ibid. s. 94-95).

3. Teoretiskt ramverk

Det här kapitlet presenterar nyinstitutionell teori som är uppsatsens teoretiska ramverk. Första avsnittet är en genomgång av teorins grunder. Andra avsnitten visar hur teorin kan appliceras till skolbibliotek. Sista delen presenterar tidigare forskning inom biblioteks- och informationsvetenskap där nyinstitutionell teori använts som teoretiskt ramverk.

3.1. Nyinstitutionell teori

För analys av det empiriska materialet har jag valt att använda nyinstitutionell teori och kommer använda mig framförallt av Ulla Eriksson-Zetterquists (2009) beskrivning och W. Richard Scott's (2014) *Neoinstitutional theory* som ramverk.

För tydlighetens skull kommer begreppen *organisation* och *institution* att definieras. Eriksson-Zetterquist och Scott bedömer båda orden likvärdiga i sin mening och det kommer denna uppsats också göra. Det har alltid funnits en oenighet mellan teoretiker om vad en institution är (Eriksson-Zetterquist 2009, s. 13). Jepperson (1991) beskriver institutioner som representation av en social ordning eller mönster som uppnår en viss status. Processen då en institution uppnår den speciella statusen kallar Jepperson för ”institutionalisering” (Jepperson i Eriksson-Zetterquist 2009, s. 15).

Eriksson-Zetterquist skriver att nyinstitutionell teori är en utveckling av institutionell teori som grundades ur organisationsteori. Institutionell teori analyserar institutioners handlande och utveckling i relation till externa faktorer påverkan. Organisationer påverkas och förändras av sin omgivning och andra organisationers inflytande. Teorin används också för att belysa hur organisationer följer regler och hur de påverkar sin egen omgivning och andra organisationer (Eriksson-Zetterquist 2009, s. 5).

Inom nyinstitutionell teori talar man framförallt om begrepp om hur institutioner och organisationer strävar efter och uppnår *legitimitet* i sina verksamheter, och hur

institutioner inom samma organisationsfält utvecklas i samma riktning och liknar varandra, så kallat *isomorfism* (Eriksson-Zetterquist 2009 s. 63-64).

3.1.1. Legitimitet

Scott (2014) skriver att för en organisations överlevnad krävs inte endast materiella resurser och teknisk information, den behöver även bli socialt accepterad. Med andra ord behöver organisationen uppnå legitimitet. Legitimitet är ett centralt begrepp inom nyinstitutionell teori. Scott (2014, s. 71) använder följande citat från Suchman (1995) som definition till legitimitet:

Legitimacy is a generalized perception or assumption that the actions of an entity are desirable, proper, or appropriate within some socially constructed system of norms, values, beliefs, and definitions.

Suchman 1995, s. 574

En institution behöver extern bekräftelse för att uppnå legitimitet. Institutioner strävar efter legitimitet av olika anledningar men de viktigaste faktorerna enligt Suchman är att en legitim organisation uppfattas av dess publik (audience) som mer värdefull, trovärdig och tillitsfull (ibid. s. 575). Suchman menar att en organisations publik ger organisationer legitimitet om handlingarna uppfattas hålla sig inom ramen av socialt konstruerade regler, värderingar och normer.

3.1.2. Externa krav och de tre systemen i nyinstitutionell teori

Isomorfism och *organisationsfält* är ytterligare två centrala begrepp inom nyinstitutionell teori. Organisationsfält beskriver Eriksson-Zetterquist som institutioner kopplade till varandra genom liknande externa krav och hur de påverkar varandra till att förändras. Organisationer inom samma fält behöver inte ha interagerat för att influera varandra (Eriksson-Zetterquist 2009, s. 73). När en institution inom ett organisationsfält etablerats kommer det genom externa krafter och inflytande från andra organisationer inom samma fält förändras till att likna varandra i strukturen, så kallat *isomorfism* (ibid. s. 78). Detta leder till mer effektivitet inom organisationen och andra organisationer inom samma fält: ”Genom att vara lika andra är det lättare att genomföra transaktioner, att rekrytera karriärsorienterad personal och att ses som legitim och aktningvärd” (ibid. s. 82).

De externa kraven som institutioner handlar efter enligt Scott är uppdelade i tre system, var och en som olika teoretiker har identifierat som ”den absolut viktigaste ingrediensen för institutioner” (Scott 2014, s. 59, min översättning).

Scott kallar dessa system för ”Three pillars of institutions”: *The regulative pillar, the normative pillar* och *the culture-cognitive pillar* (Scott 2014, s. 59-71). För den här uppsatsen kommer jag använda mig av Sebastian Harrisons (2017, s. 10) översättning av pelarna, eller systemen: *Det regulativa, det normativa* och *det kultur-kognitiva systemet*. Eriksson-Zetterquist beskriver liknande system i sitt avsnitt om isomorfism, där systemen benämns som tvingande, normativa och imiterande krafter (2009, s. 78-82).

3.1.2.1. Det regulativa systemet

Tvingande krafter beskriver Eriksson-Zetterquist som ”politiska påtryckningar och statens sätt att bidra med reglerande översikter och kontroller” (2009, s. 79). För att uppnå legitimitet i det regulativa systemet avgränsar och reglerar institutionen sitt handlande och aktiviteter inom verksamheten via formellt regelverk med inflytande från det politiska och samhälleliga klimatet (Scott 2014, s. 59-61). Bibliotekslagen och Skollagen kan exempelvis influera och påverka ett skolbiblioteks verksamhet och hur det skapar och upprätthåller legitimitet

3.1.2.2. Det normativa systemet

I det normativa systemet handlar organisationer utifrån institutionella normer och värderingar. I strävan för professionalism anställs personer med liknande formella utbildning på institutioner, och med deras inflytande skapas därmed institutionella normer och värderingar inom en institution eller ett organisationsfält (Eriksson-Zetterquist 2009, s. 80-81). Värderingar (values) bestämmer målen inom en profession, och normer fastställer hur institutioner ska gå tillväga för att uppnå och upprätthålla legitimitet (Scott 2014, s. 64). Normativ legitimitet på ett skolbibliotek skapas från institutionella normer och värderingar om vad ett skolbibliotek *bör* vara.

3.1.2.3. Det kultur-kognitiva systemet

Forskare inom sociologi har lagt vikt på det kultur-kognitiva dimensionen inom nyinstitutionell teori. Inom det kultur-kognitiva systemet skapar institutioner mening i kulturellt motiverade aktiviteter och handlingar (Scott 2014, s. 67). I det kultur-kognitiva systemet handlar organisationer utifrån sociala normer och värderingar likt organisationer som handlar utifrån det normativa systemet. Skillnaden är att inom det normativa systemet bestämmer professionen vilka handlingar som är legitima, medan det i det kultur-kognitiva systemet är det institutionens omgivning, eller kultur, i vilket den befinner sig (ibid. s. 68). Exempel på hur skolan uppnår legitimitet utifrån det kultur-kognitiva systemet är de framtida ändringarna i sexualundervisningen, vilket är en respons på flera

samhälleliga och kulturella händelser, som #metoo, #tystiklassen och samtyckeslagen. Fokuset på porr och porrkritiska samtal är också en respons på ungas internetanvändning och enkla tillgång till nätpornografi, hur det påverkat skolmiljön, och ungas mentala och sexuella hälsa.

3.2. Skolbibliotek som institution

Skolbibliotek befinner sig i ett intressant läge mellan två organisationsfält; det offentliga biblioteksväsendet och skolväsendet. Skolbibliotek är således kopplade till både kulturpolitiska och utbildningspolitiska krav och får inflytande från båda håll, men är oftast mer kopplade till utbildningsverksamheten. Lärare och skolbibliotekarier verkar mot samma målgrupp och syfte: eleven och elevens måluppfyllelse. Skolbiblioteket opererar både som en egen verksamhet och i samband med skolans utbildningsverksamhet. I den här uppsatsen kommer jag intressera mig och analysera skolbibliotekets verksamhet både som sin egen institution, men samtidigt även som del av en institution, nämligen skolan. Ur ett nyinstitutionellt ramverk kommer jag kunna analysera hur skolbibliotek skapar legitimitet, och jämföra skolbibliotekens verksamhet med andra skolbibliotek, och samtidigt förhålla biblioteken till den skola de verkar inom.

3.3. Bibliotek och nyinstitutionell teori: Tidigare forskning

Hansson (2006) applicerar nyinstitutionell teori i sin artikel om samarbeten mellan integrerade folk- och universitetsbibliotek i Sverige. Hansson citerar Lowell Martins essä från 1937, som beskriver att bibliotek påverkas av externa faktorer som sociala och politiska förändringar, vilket driver biblioteken till institutionella förändringar inom verksamheten (Martin i Hansson 2006, s. 551). Vidare skriver Hansson att det normativa systemet i nyinstitutionell teori är det mest passande av de tre systemen att analysera biblioteksverksamheter (2006, s. 551). Hansson anmärker att folkbibliotek gentemot universitetsbibliotek har olika institutionella identiteter och därför som institution olika normer i sina verksamheter, vilket kan skapa problematik när de två typer av bibliotek slås ihop. Universitetsbibliotek och akademiska bibliotekarier uppnår institutionell legitimitet genom att handlingar och aktiviteter som inriktar sig på akademisk och vetenskaplig utveckling, medan vissa akademiker anser folkbibliotek inte endast riktar sig mot kunskap, utan måste handla utifrån sociala och politiska normer, och folkbibliotekens roll i samhället är mer komplext än universitetsbiblioteken (ibid. s. 558). Hansson menar att folkbiblioteken och universitetsbiblioteken legitimeras av olika anledningar och därför har bibliotekarierna på de olika biblioteken olika

institutionella roller. Folkbiblioteken arbetar utifrån politiska och kulturella förutsättningar, medan universitetsbibliotek inriktar sig på utbildning (ibid. 561).

Audunson et al. (2019) artikel utforskar hur folkbibliotekarier arbetar för att uppehålla legitimiteten i sina institutioner, och externa krav som globaliseringen och digitaliseringen utmanar och förändrar folkbibliotekens roll i samhället (s. 1397). I artikeln får folkbibliotekarier från sex europeiska länder själva svara och reflektera hur de arbetar för att behålla legitimitet och relevans. Resultatet visar att informanterna har liknande uppfattningar för vad som gör folkbiblioteken till legitima verksamheter. De tre viktigaste rollerna enligt informanternas svar är rollen som kulturarvsinstitutioner, rollen att tillgängliggöra kunskap och litteratur för alla, och slutligen rollen som en plats för bildning (Audunson et al. 2019, s. 1403).

Harrisons masteruppsats ”Inom ramen för det legitima” (2017) använder nyinstitutionell teori och intervjuer med folkbibliotekarier för att utforska och analysera hur folkbibliotekarier förhåller sig till Bibliotekslagen och hur de ser på sitt demokratiska uppdrag i arbetet. I analysen beskriver Harrison hur Bibliotekslagen kan fungera som ett verktyg och en ramlag för bibliotekariers handlande och aktiviteter för att uppnå legitimitet (2017, s. 30). Harrison konkluderar att bibliotekens demokratiska arbete innebar strävan efter en så inkluderande verksamhet som möjligt genom att fokusera på att skapa stöd och aktiviteter för de prioriterade målgrupperna i Bibliotekslagen (SFS 2013:801). Harrison menar att Bibliotekslagen är betydelsefull i folkbibliotekens arbete för den ramar in de legitima målen för deras verksamhet (2017, s. 51). Däremot argumenterar Harrison att i folkbibliotekariernas urval av medier och aktiviteter är det svårare att legitimera sina handlingar efter Bibliotekslagens paragrafer. Harrison skriver att Bibliotekslagen lyder att biblioteken ska verka för kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning, men bibliotekarier behöver förankra sig i det normativa systemet vid sitt medieurval och vid inköpsförslag från låntagare. När låntagare kommer med förslag att köpa in egenutgivna titlar som är kritiska mot svensk invandringspolitik blir det svårt att förhålla sig till Bibliotekslagen för att motivera sitt nekande.

4. Metodbeskrivning

Det här kapitlet är en presentation av uppsatsens metod, nämligen kvalitativa intervjuer. Kapitlet omfattar även urval och genomförande, bearbetning av det empiriska materialet, etiska överväganden och till sist en presentation av de bibliotekarier jag intervjuade för studien.

4.1. Kvalitativa intervjuer

Eftersom syftet med uppsatsen ämnar att få kunskap om hur skolbibliotekarier arbetar och bidrar till sexualundervisningen på gymnasium bestämde jag att kvalitativa intervjuer med gymnasiebibliotekarier var den mest lämpliga metoden. Enligt Monica Dalen (2011) är målet med den traditionella kvalitativa forskningsmetoden att ”nä insikt om fenomen som rör personer och situationer i dessa personers sociala verklighet” (s. 15). Kvale och Brinkmann (2014) beskriver forskningsintervjun som ett samtal med struktur och syfte, och ”ett utbyte av åsikter mellan två personer som samtalar om ett tema av ömsesidigt intresse.” Intervjuaren och den intervjuade är inte likställda i intervjun eftersom intervjuaren är den som har kontroll och styr samtalsgången. Det är intervjuarens ansvar och roll som forskare att definiera och introducera intervjuens ämne och kan lyssna till och ställa följdfrågor till informantens svar (Kvale & Brinkmann 2014, s. 18-19).

Alvehus (2019) skriver att intervjustrukturen grundar sig i studiens syfte och hur mycket utrymme man som intervjuare vill ge informanten. En strukturerad intervju med förutbestämda frågor kan likna mer en enkät och kan ta bort poängen med intervjuer, nämligen interaktiviteten. Semistrukturerad intervju är den vanligaste strukturen inom forskning och innebär ett öppnare koncept som består av färre frågor, men ger möjlighet till att öppna upp för diskussion. Där blir det intervjuarens ansvar att lyssna, kunna arbeta med följdfrågor och anpassa diskussionen efter informantens svar (Alvehus 2019, s. 87). Mitt intresse ligger i att få skolbibliotekariers egna perspektiv och eventuellt kunna ställa följdfrågor och föra en vidare diskussion om deras arbete vilket semistrukturerade intervjuer tillåter. Min intervjuguide (se Bilaga: Intervjuguide) liknar något mellan en

strukturerad och semistrukturerad intervjuguide. Det finns vissa mer generella frågor om skolbiblioteksarbetet och frågor mer länkade till temat, och tanken var att ha den som ett stöd. Då fick informanterna utrymme att tala mer fritt och jag kunde ställa följdfrågor.

4.2. Urval och genomförande

På grund av ämnet valde jag tidigt i urvalsprocessen att endast hålla mig till att intervjua gymnasiebibliotekarier. Sex och sexualitet kan anses väldigt känsliga och jag kände själv att det skulle bli komplicerat för mig att diskutera hur skolbibliotekarier på grundskolor arbetar med media och förmedling om sex och sexuell hälsa. Grundskolor täcker åldrarna 6 upp till 16 så deras bibliotek har en annan målgrupp att förhålla sig till. På gymnasiet förmedlas det om mognare teman, eftersom målgruppen är äldre.

När jag började leta upp gymnasiebibliotekarier att intervjua var det viktigt att skolbiblioteket var en integrerad del av skolverksamheten, att de jobbade både med läsfrämjande och med MIK. Jag började först leta runt på olika skånska gymnasieskolors hemsidor, men valde sedan att breda ut mig till resten av Sverige. På grund av rådande situation med covid-19-pandemin var jag ändå tvungen att hålla alla intervjuer på distans. Jag använde mig av hjälpmedel som fackförbundet DIK:s lista över Skolbibliotek i världsklass, eftersom det indikerar att skolbiblioteksverksamheten arbetar mycket med läsfrämjande och MIK. Listan var bara en utgångspunkt, så det finns skolbibliotek med i urvalet som inte vunnit priset. I min urvalsprocess besökte jag gymnasieskolornas hemsidor för att hitta bibliotekariers kontaktuppgifter, och de som inte hade kontaktuppgifter på hemsidan valdes bort. Jag fick också tips och hjälp från mina informanter och kurskamrater i mitt letande efter fler deltagare. Alla skolbibliotekarier kontaktades via email där jag informerade om min studies ämne och syfte, och i slutändan intervjuade jag åtta stycken deltagare från sex olika gymnasiebibliotek.

Alla intervjuer har gjorts på distans via videosamtalsprogrammet Zoom och spelats in med samtycke från deltagande informanter. Fördelen med att hålla intervjuer på distans är att jag fått möjligheten att få perspektiv från olika håll i landet och inspelningen av intervjuerna blev enklare att göra med Zooms inspelningsfunktion. Nackdelen med det är dock att jag inte kunnat träffa dessa bibliotekarier mellan fyra ögon och inte heller kunnat se deras bibliotek ordentligt. Att boka tid med samtliga informanter sköttes väldigt smidigt via mail. Inför varje intervju skickade jag ett par länkar om ändringar i läroplanen och

sexualundervisningen och en länk till Porrfri barndoms hemsida så de var förberedda att prata om ämnen som porrkritiska samtal och porrfilter.

Under intervjuernas gång försökte jag hålla mig till intervjuguidens frågefölj, men upptäckte tidigt att när jag ställde en fråga kunde informanterna svara på flera olika frågor från andra delar av intervjun. En fråga kunde leda en informant in i en längre monolog om unika situationer, lärandetillfällen eller andra tankar de hade kring temat, och där kunde jag ställa följdfrågor och vi fick möjlighet att diskutera vidare. Det gjorde det ibland svårt att hålla reda på vilka frågor som blev besvarade, och det kunde ta tid att anpassa mig till intervjun så jag inte ställde frågor som redan blivit besvarade tidigare i intervjun.

4.3. Bearbetning av intervjumaterial

Eftersom alla intervjuer genomfördes på distans via Zoom fanns det en risk med tekniken antingen att programmet Zoom, ljudupptagningen eller internetuppkopplingen skulle strula. Vid ett par enstaka tillfällen frös Zoom och ljudkvalitén på min sida var emellanåt svår att transkribera på grund av min dators inbyggda mikrofon. Inget av detta påverkade intervjuerna på så vis att det var omöjligt att transkribera med få undantag, men det var inget jag dömde som essentiellt för själva analysen.

Transkriberingen av resultatet gjordes med hjälp av ett transkriberingsprogram, *Konch*. Ljudfilerna av intervjuerna laddades upp och programmets AI transkriberade materialet, sedan gick jag in och rättade eventuella fel. Det innebar att trots programmets hjälp behövde jag ändå lyssna och gå igenom intervjuerna flertal gånger och transkribera mycket själv, så jag gjorde mig väl bekant i materialet under transkriberingsprocessen.

Analysen är en fundamental del i uppsatsen där forskaren ska presentera det insamlade empiriska materialet och argumentera varför studien är viktig (Alvehus 2019, s. 110-112). Rennstam och Wästerfors (2011) skriver om analysprocessen att sortera, reducera och argumentera (s. 220) för att skapa ordning och tackla överflödigheten av det empiriska materialet. För att sortera det empiriska materialet måste man först bli "förtrogen" (ibid. s. 222) med det genom att läsa igenom materialet flera gånger och under läsningens gång sortera in det i kategorier och teman. Sortering kallas ofta inom forskning för *kodning* (ibid. s. 224), Alvehus kallar det *tematisering* (2019, s. 115). Att *reducera* materialet innebär att sälla och välja ut de viktigaste att belysa i analysen. "Genom att sortera

skapar analytikern ordning och genom att reducera skapas koncentration och skärpa” (Rennstam & Wästerfors 2011, s. 231).

I analysen spelar det teoretiska perspektivet en betydande roll för att begripliggöra det empiriska materialet och hitta mening i sorterings- och reduceringsprocessen och i argumenteringen (Svensson 2011, s. 208). Teorin kan användas som ”ett par glasögon” (ibid.) för att tydliggöra och fokusera på vissa aspekter i det empiriska materialet. Under transkriberingen och kodningen av intervjumaterialet har jag kunnat dela in resultatet i olika teman och kategorier och med hjälp av nyinstitutionell teori kunnat skärpa fokuset för argumentationen av analysen. Med det valda teoretiska ramverk kan jag koppla intervjuernas resultat både till varandra och tidigare forskning för att hitta mönster i skolbibliotekens struktur och hur de relaterar till varandra med liknande externa krav för att uppnå och upprätthålla legitimitet.

4.4. Etiska överväganden

Inom all forskning behöver forskaren reflektera över de etiska förhållningssätten, särskilt när det gäller ämnen av känslig natur. Eftersom intervjuer innebär aktivt deltagande finns det fyra grundläggande etiska principer, eller huvudkrav, enligt Vetenskapsrådets *Forskningsetiska principer inom humanistisk- och samhällsvetenskaplig forskning* (2002) som jag förhåller mig till i studien. Eftersom min studie inriktar sig på ämnena sex, sexualitet, relationer och pornografi som kan anses känsliga ämnen måste jag förhålla mig även till det i mina etiska reflektioner. Jag har därför helt undvikit att inkludera barn eller ungdomar i studien och intervjuar endast vuxna personer, nämligen skolbibliotekarier.

Informationskravet lägger vikt på forskarens transparens gentemot studiens deltagare. Undersökningsdeltagarna, det vill säga informanterna, ska bli informerade i förhand om undersökningens övergripande innehåll och syfte (Vetenskapsrådet 2002, s. 7). När jag skickade förfrågningar till potentiella informanter beskrevs studiens ämnen sex, sexualitet, relationer och porrfilter tydligt i mailet och vad för slags frågor de kan förvänta sig. Intervjuns uppskattade längd låg mellan 45-60 minuter, att den skulle genomföras på distans och bad om samtycke för inspelning skulle de tacka ja. Jag avslutade mailet med att vidare förtydliga att deltagandet är frivilligt och att jag var öppen att svara på eventuella frågor. På så vis visste deltagare vad de tackade ja till och skulle de ångra sig eller behöva mer information att jag var öppen för vidare

kommunikation. Inför varje intervju mailade jag informanterna dagen innan igen och hänvisade länkar till Porrfri barndoms hemsida (2019) och Öhmans (2021) artikel i *Skolvärlden* om ändringar i sexualundervisningen för ytterligare säkerställa att de är bekanta med Porrfri Barndoms verksamhet och sex- och samlevnadsundervisningens framtida planerade ändringar. I början av varje intervju introducerade och återberättade jag tydligt studiens och intervjuens syften och innehåll innan jag började ställa frågor (Se Bilaga: Intervjuguide).

Samtyckeskrauet innebär att alla deltagare har rätt till att bestämma över sitt medverkande i studien. Forskaren måste få deltagandes samtycke till deras medverkande, och som informationskrauet uppmanar, vara transparent med vad de samtycker till. Hur mycket eller lite deltagare vill medverka är också deras rätt och de kan avbryta när de vill (Vetenskapsrådet 2002, s. 9-10). I informationsmailet till informanterna frågar jag om samtycke för deras deltagande, att spela in intervjun och deras rätt att avbryta sitt medverkande.

Konfidentialitet innebär att undersökningsdeltagandes identitet och personuppgifter skyddas från att avslöjas i uppsatsen (Vetenskapsrådet 2002, s. 12). Det innebär att informanters namn och arbetsplats utdelas pseudonym och offentliga styrdokument som handlings- eller biblioteksplaner som biblioteken eventuellt följer utesluts ur uppsatsen för att minska risken till att någon identifieras. Detta innebär inte garanti till fullständig anonymitet. Vissa särdrag eller situationer som beskrivs i presentationen av intervjumaterialet riskerar att avslöja någon informants identitet. Denna risk ska bedömas och övervägas över värdet av kunskapsinnehållet för studien gentemot konsekvenserna för individens integritet och säkerhet (Vetenskapsrådet 2002, s. 13). Slutligen uppmanar nyttjandekrauet att insamlat material och personuppgifter från studien inte får användas utanför vetenskapligt syfte (ibid. s. 14).

4.6. Presentation av informanterna

I det här avsnittet kommer informanterna och deras arbetsplats presenteras för att leda in i analyskapitlet. Jag intervjuade bibliotekarier på sex olika gymnasiebibliotek. På de första två intervjuerna deltog två bibliotekarier och resten var enskilda. Jag lovade även informanterna konfidentialitet och därför kommer jag inte avslöja deras namn eller vilken gymnasieskola och kommun de befinner sig i.

Informanternas könsidentitet anser jag inte av vikt och alla kommer refereras som hen/henom. Däremot anser jag det relevant att nämna skolornas program eftersom det har relevans i analysen. Beroende på vilket program eleverna går exponeras de olika till både skolbiblioteket och till sexualundervisningen. Exempelvis naturvetenskapliga programmet har fler kurser som täcker sexuell hälsa, medan samhällsvetenskapliga programmet täcker ämnen som sexualitet ur ett samhällsvetenskapligt perspektiv i större utsträckning. Vissa program kan också vara mer populärt bland killar än tjejer och vice versa.

När jag refererar till intervjuerna i texten kommer de refereras som Intervju 1-6 i den ordning intervjuerna tog plats. Jag har också tilldelat varje skolbibliotek och informant en siffra som responderar till respektive intervju. Alla intervjuerna hölls och spelades in på videosamtalsprogrammet Zoom.

Intervju 1 2021-02-17

Skolbibliotek 1

Ligger på en gymnasieskola med program inom samhällsvetenskap, naturvetenskap, fysik och matematik, och ett språkintruktionsprogram. De har även ett par idrottsfokuserade och yrkesförberedande program som ej kommer specificeras. Två heltidsanställda bibliotekarier, en på deltid och en biblioteksassistent. Inga porrfilter installerat.

Informant 1a

Tog masterexamen i biblioteks-och informationsvetenskap 2018. Arbetat strax tre läsår på Skolbibliotek 1 som bibliotekarie, de första två på halvtid och är numera heltidsanställd. Jobbat på ett annat gymnasiebibliotek, och en del folkbibliotek under utbildningen.

Informant 1b

Tog examen i biblioteks- och informationsvetenskap 2004. Jobbade nio år på högstadieskola med integrerat folk- och skolbibliotek. Nu inne på sitt sjunde läsår på Skolbibliotek 1. Även jobbat lite på forskningsbibliotek.

Intervju 2 2021-02-19

Skolbibliotek 2

Denna skola har framförallt yrkesförberedande program inom bygg, el, fordon och teknik. På biblioteket jobbar två bibliotekarier på heltid och en biblioteksassistent. Biblioteket samarbetar med övriga gymnasiebibliotek i kommunen, bland annat Skolbibliotek 5. I denna kommun finns porrfilter infört på kommunala nätverk, inklusive denna skolas nätverk.

Informant 2a

Tog kandidatexamen 2005 i biblioteks- och informationsvetenskap. Jobbat cirka 14 år på Skolbibliotek 2, som också var första biblioteksjobbet efter examen.

Informant 2b

Gick i samma årskull som sin kollega Informant 2a, men tog en magisterexamen och gick ut 2006. Arbetade först på ett gymnasiebibliotek i tio-elva år och fick sedan jobb på Skolbibliotek 2.

Intervju 3 2021-02-23

Skolbibliotek 3

Skolan erbjuder flera yrkesförberedande program utöver estetiska, naturvetenskapliga och samhällsvetenskapliga programmen. Biblioteket var utan bibliotekarie i två år innan Informant 3 började. Delar katalog och samarbetar med andra gymnasiebibliotek i kommunen. Porrfilter finns installerat på nätverket.

Informant 3

Har en magisterexamen i biblioteks- och informationsvetenskap. Arbetat 1,5 år på Skolbibliotek 3, innan dess på ett annat gymnasiebibliotek i tio år. Har också en lärarexamen och arbetade som lärare innan hen utbildade sig till bibliotekarie.

Intervju 4 2021-02-24

Skolbibliotek 4

Skolan erbjuder bland annat program i naturvetenskap, samhällsvetenskap, estet och språkintrouktion för nyanlända. Två bibliotekarier arbetar där på heltid och en biblioteksassistent. Porrfilter är installerat på nätverket.

Informant 4

Arbetat cirka tre år på Skolbibliotek 4, innan dess jobbade hen på ett områdesbibliotek i samma stad i 15 år. Arbetade först som pedagog i musik och utbildade sig sedan till bibliotekarie.

Intervju 5 2021-03-02

Skolbibliotek 5

Skolan har utbildningsförberedande program som samhällsvetenskap och naturvetenskap, det finns även estetprogram och en spetsutbildning inom samhällsvetenskapsprogrammet. Denna skola samarbetar med andra gymnasiebibliotek i kommunen, bland annat Skolbibliotek 2. Har också ett porrfilter på skolans nätverk.

Informant 5

Har en magisterexamen i biblioteks- och informationsvetenskap. Jobbat på Skolbibliotek 5 i fem till sex år och är ensam bibliotekarie. Innan dess även jobbat på folkbibliotek i barn och ungdomsavdelningen. Hen är den enda som jobbar på biblioteket.

Intervju 6 2021-03-12

Skolbibliotek 6

Har både högskoleförberedande linjer inom estet, samhällsvetenskap, naturvetenskap och ekonomi, och yrkesförberedande program som bygg, el, och fordon. Har också ett språkintruktionsprogram. Inget porrfilter.

Informant 6

Arbetat på Skolbibliotek 6 sedan 2002. Tog magisterexamen i biblioteks- och informationsvetenskap 1996. Jobbat som IT-konsulent på ett folkbibliotek och sedan som IT-bibliotekarie på två andra folkbibliotek.

5. Resultat och analys

I det här kapitlet presenteras resultaten av intervjuerna och analyseras utifrån det teoretiska ramverket och tidigare forskning. Analysen ämnar belysa hur de intervjuade skolbibliotekarierna i sitt arbete bidrar till sexualundervisningen och informationsförmedlar sexualkunskap till eleverna, både inne på biblioteket och i klassrummet. Under bearbetningsarbetet av intervjumaterialet upptäcktes flera teman som korresponderade till Skolverkets sex- och samlevnadsundervisningsguide (2021) och Skolinspektionens lista över de områden som flera lärare saknade kompetens (2018a). Analysen delas upp i två delar: *Beståndsarbetet* och *Undervisningsarbetet* för att representera de två delarna av skolbibliotekariens arbete.

5.1. Beståndsarbetet

Beståndsarbetet omfattar hur skolbibliotekarier förmedlar information om sex, sexualitet och relationer i det fysiska beståndet med hyllplacering, skyltning, arbete med temadagar, förvärv och eventuell gallring och censur.

5.1.1. Sex, sexualitet och relationer i biblioteksrummet

Det här avsnittet fokuserar på bibliotekariernas arbete inne i det fysiska biblioteket med ämnen som täcker området sex- och samlevnad, nämligen sex, sexualitet och relationer, men också ämnen som HBTQ+, genus och jämställdhet. Exempelvis hur beståndet är organiserat, tankar bakom hyllplacering, skyltning och utbrutna hyllor och andra strategier som bibliotekarier kan använda för att synliggöra och förmedla sitt fysiska bestånd i dessa ämnen.

5.1.1.1. Hyllplacering, skyltning och utbrytningar

Eftersom jag inte kunde vara på plats under intervjuerna fick informanterna beskriva biblioteken åt mig. Samtliga bibliotek använder och har placerat bokhyllorna enligt SAB-systemets ordning, med några undantag. Skönlitteraturen (H) har samtliga bibliotekarier valt att bryta ut från resten av litteraturen.

Scott skriver att institutionella värderingar och normer i det normativa systemet dikterar institutionens önskvärda mål och de lämpliga arbetssätten för att uppnå de

målen (Scott 2014, s. 64). Om man ska applicera dessa normer och värderingar på skolbibliotek kan elevens undervisning och måluppfyllelse tolkas som skolbiblioteks värderingar, därmed blir den institutionella normen på skolbibliotek att lyfta fram litteratur som eleverna kan använda i sina skolarbeten. På Skolbibliotek 1, 3 och 4 berättar informanterna att de brukar skylta med böcker i hyllorna som intresserar eleverna för deras skolarbeten, exempelvis böcker om prostitution eller sexuellt våld (Intervju 1 2021; Intervju 4 2021). Informant 3 upplever inte sex och samlevnad som ett ”självklart ämne” (Intervju 3 2021) på gymnasiet men plockar ibland fram böcker för elever som studerar biologi, naturkunskap och samhällsvetenskap när det varit aktuellt (ibid.).

Förmedlandet i biblioteksrummet är kopplat till materialets användbarhet i elevernas undervisning, inte specifikt för att informera om sex och sexualitet för elevernas privata intresse eller nyfikenhet. Litteratur om sexuellt våld, prostitution och incest lyfts fram för elever som går samhällsvetenskapsprogrammet (Intervju 1; Intervju 4 2021). Frågan är vad det skickar för signaler till övriga elever som besöker biblioteket om de negativa och mörkare delarna av sexualitet lyfts fram i samma del av biblioteket som ska förmedla om de informativa och positiva delarna av sexualitet. Lundin reflekterar över att böcker om sexuella övergrepp och prostitution är oftast också riktade till unga tjejer och de ämnena var överrepresenterade i flera av skolkatalogerna. Lundin menar att dessa ämnen har en plats i skolbiblioteket, men det finns problematik i att så mycket litteratur om unga tjejers sexualitet täcker så mycket mer negativa områden än vad böcker om killars sexualitet gör (Lundin 2015, s. 78). Informant 6 berättar att de valde tidigt att separera Vndp (Prostitution, otukt, incest, våldtäkt, m.m.) från resten av sexologihyllan (Vnd):

Det tycker vi är viktigt att det inte finns böcker om övergrepp så nära till exempel böcker som handlar om orgasmer och sådant som är positivt. Så att vi separerade – nu ska jag inte säga krångliga delen – det är väl det som är mer negativt betonat. [...] Det som är kopplat till prostitution och sådant, det står på sin egen hylla.

Intervju 6 2021

Skolverkets hjälpmedelsguide lägger vikt på att skolans sexualundervisning ska ha en balans mellan “risk- och friskperspektiv” (Skolverket 2021a), för att inte bara lägga fokus de negativa delarna av sexualitet, utan även de positiva bitarna för bättre fysisk och psykisk sexuell hälsa (Skolverket 2021a). Hyllplacering kan skicka signaler till bibliotekets låntagare och det tycks vara något bibliotekarierna på Skolbibliotek 6 reflekterat över med att hålla mer informativa och positiva

hyllan av sexualitet och den mer negativt laddade hyllan skilda från varandra. I Kauranen och Lindhe Perssons undersökning där sexologihyllan var mer undanskydd skickade signaler som eleverna i fokusgrupperna uppfattade som något negativt och att ämnet inte var något man diskuterade med skolbibliotekarien (2020, s. 63). Hyllplacering kan med andra ord spela en betydande roll i elevernas uppfattning om ämnet.

På institutioner uppstår institutionella *roller* enligt det normativa systemet. Aktörer på en institution delar samma värderingar och normer, men vissa värderingar och normer kan endast appliceras till vissa roller i verksamheten (Scott 2014, s. 64). Lärare och skolbibliotekarier har liknande värderingar, som elevernas utveckling (Skolverket 2011b, s. 2-3), men skolbibliotekariernas roll i verksamheten arbetar efter normer som att lyfta fram och förmedla litteratur och andra medier för elevernas kunskaps- och informationsutveckling (Unesco 2006, s. 13). Bibliotekarierna på Skolbibliotek 1 sökte pengar till en unik exponeringshylla för eleverna på Språkintruktionsprogrammet att ställa i samma byggnad de har sina lektioner. Där har de köpt in och ställt bland annat böcker om kärlek, vänskap och sex på både lättläst svenska och andra språk. Exempelvis ställde de upp *Lätta sexboken* av Chavez Perez och en lättläst bok om mens som de köpt in på flera språk. Informant 1b anmärker att *Lätta sexboken* rör sig mycket och hen låter väldigt nöjd över det (Intervju 1 2021). Hyllan är en unik utbrytning från resten av biblioteket och böckerna är inte inlagda i systemet, men jag bedömde det ändå värt att nämna i det här avsnittet. Undervisning och förmedling av sex- och samlevnadsrelaterad kunskap mot nyanlända elever tar Skolinspektionen upp i sin granskningsrapport som ett av de bristande områdena i sexualundervisningen (Skolinspektionen 2018a, s. 6). Exemplet visar hur bibliotekarierna på Skolbibliotek 1 har lagt extra fokus på nyanlända elever och även valt ut litteratur åt dem för att förmedla information om sex och sexuell hälsa.

5.1.1.2. HBTQ+ och normkritik

Normkritik och HBTQ+ är två områden där flera lärare saknar kunskap enligt Skolinspektionens rapport som behöver undervisas och förmedlas om i skolorna (2018a, s. 6). Enligt Skolverket (2021) ska sex- och samlevnadsundervisningen täcka olika sexualiteter och normöverskridande identiteter. Att ha en utbrytande HBTQ+-hylla, eller regnbågshylla, alternativt regnbågsmarkörer är ett omdebatterat ämne i biblioteksvärlden (Taller 2019, s. 28). Samtliga skolbibliotekarier håller med om att litteratur och kunskap om HBTQ+ och normkritiska perspektiv behöver lyftas fram, och de arbetar med det på olika vis.

På Skolbibliotek 1 och 6 har de markerat böcker som innehåller HBTQ+-teman med en regnbågsflagga på bokryggarna, men ingen av biblioteken har en utbrytande regnbågshylla. Informant 2a och 2b väljer att istället integrera böckerna i resten av beståndet, och skyltar nyförvärvade ”normkritiska böcker” ofta (Intervju 2 2021). Informant 3 var också kritiskt mot idén med en regnbågshylla:

Nej, det tycker jag inte är så positivt. Det kan man ju tycka vad man vill om. Om man är lite osäker på sin sexualitet så kanske inte man har modet att gå till regnbågshyllan och bläddra där. Och är man väldigt säker på sin sexualitet kan man faktiskt fråga direkt. Jag har ingen regnbågshylla, och det känns som det behöver liksom glida in. Att det är självklart, så att man inte är utpekad.

Intervju 3 2021

Informant 3 påpekar att elever som vill hitta böcker med HBTQ+-teman vet hur de ska söka i katalogen på datorn och hitta själva i hyllan. Skolbibliotek 4 har heller ingen utbrytande hylla för HBTQ+-böcker och media. ”[V]i försöker få in det i det vanliga” (Informant 4 i Intervju 4 2021). Informant 5 argumenterar också att regnbågshylla känns för ”utpekande” (Intervju 5 2021) och det skulle kunna hindra HBTQ+-böcker från att läsas av andra.

Skulle man göra regnbågshylla så kanske det finns personer som känner ”Nä, men jag är vanlig cishetero, så att jag går väl till den andra hyllan och lånar böcker.” Kanske man inte går till den hyllan. Men hade böckerna bara stått blandat så kanske man har hittat en bok och tänkt ”Oh den här verkar spännande.” Och sen råkar det handla om någon som kanske är trans.

Intervju 5 2021

Informant 5 tillägger att litteratur och media med HBTQ+-ämnen går att söka fram i den gemensamma skolbibliotekskatalogen där det även finns temalistor för olika genrer, bland annat HBTQ+ (Intervju 5 2021). Det tycks finnas en generell konsensus på Skolbibliotek 2-5 att integrering av litteratur med HBTQ+-teman skyddar eleverna bättre från att känna sig utpekade och hjälper till att normalisera människor och perspektiv utanför normen. Detta speglar både Tallers (2019, s. 28-29) och Rothbauers (2007, s. 105) tankar om problematiken med att separera HBTQ-relaterat bestånd från resten av beståndet. Rothbauer menar att personer har rätt till möjligheten att leta fram information anonymt och en regnbågshylla skulle ha motsatt effekt (2007, s. 105). Taller diskuterar både för- och nackdelar med att å ena sidan kan en separat hylla signalera öppenhet från biblioteket till

sina låntagare, men å andra sidan kan det riskera att litteratur som skildrar HBTQ+-perspektiv klumpas ihop och desto mer förstärker heteronormen. Däremot finns det även risk att HBTQ+-media osynliggörs när det integreras in i resten av beståndet (Taller 2019, s. 29-30). Det finns andra metoder bibliotekarier kan arbeta med att visa stöd och stärka normkritik och HBTQ+-media, som Skolbibliotek 2 har en liten regnbågsflagga vid lånedisken (Intervju 2 2021) och med att skylta litteratur och arbeta med projekt och temadagar.

5.1.1.3. Arbete med temadagar och projekt

Specifika temadagar är ett av de tre sidorna skolan ska arbeta med enligt Skolverkets hjälpmedelsguide för sexualundervisningen (2021). Samtliga informanter pratar om temaskyltningar på biblioteken och hur de bidrar till temadagar på skolan. Flera skolbibliotek medverkar aktivt i teman som HBTQ+, mänskliga rättigheter och Internationella kvinnodagen där de väljer ut litteratur och annan media att skylta i biblioteken. De medverkar också på andra vis med bokprat och undervisning kommer täckas i den andra delen av kapitlet. Temadagar och projekt är något som skolorna är aktiva med på olika nivåer. Informant 3 uppger att hen inte jobbat så mycket med temadagar på biblioteket och något hen önskar var skolan var bättre på (Intervju 3 2021).

Skolbibliotek 1, 2, 4 och 5 tar upp Internationella kvinnodagen som exempel på temadag där de arbetar med temaskyltning. På Skolbibliotek 1 och 2 berättar informanterna att de bidragit till Alla hjärtans dag med att skylta upp och presentera böcker med olika representationer av kärlek (Intervju 1; Intervju 2 2021). Skolbibliotek 2 nämner under diskussionen av temadagar att de tänkt delta i en temavecka med fokus på just sex och samlevnad. Enligt Informant 2a ska vecka 6 vara en nationell sex- och samlevnadsvecka, vilket de missade i år, men planerar att anordna en sådan vecka på biblioteket längre fram på terminen. ”Så där tänker vi ställa fram material med bra förebilder” (Informant 2a i Intervju 2 2021). Begreppet förebilder förklarar Informant 2a att de letar efter författare eller förespråkare som aktivt skriver om och försöker utmana normer.

Skolbibliotek 1 bibliotekarier berättar att de deltagit Jämställdhetsmyndighetens kampanj *Svartsjuka är inte romantiskt*, där de samarbetade med elevhälsan för att förebygga våld i nära relationer (Intervju 1 2021). På Skolbibliotek 6 berättar Informant 6 att de har ett återkommande projekt varje år där de samarbetar med tätt med elevhälsan, som inriktar sig på att informera och förmedla om hederskulturer och hedersrelaterat våld och förtryck (Intervju 6 2021).

5.1.2. Förvärv, bestånd, gallring och problematisk representation

Det här avsnittet går igenom informanternas arbete med inköp och beståndsutveckling i ämnena sex, sexualitet och relationer, hur de jobbar med gallring, samt hur de hanterar problematiskt material i beståndet.

5.1.2.1. Inköp och bestånd

Jag frågade samtliga informanter om processen med förvärv. Flera av skolbiblioteken använder BTJ:s tjänst för inköp av böcker. BTJ släpper digitala häften var fjortonde dag med förslag på böcker för olika målgrupper och genrer. Samtliga bibliotek tar också ofta emot inköpsförslag från elever och personal och omvärldsbevakare med att följa bokutgivningen och vad andra bibliotek köper in. Vid förvärv av facklitteratur verkar skolbibliotekarierna reflektera mest över hur litteraturen kan vara användbar för elevens undervisning och skolarbeten och de håller sig inom ganska tydliga ramar inom det normativa systemet. Vad det gäller inköp av skönlitteratur verkar bibliotekarierna ha lite friare tyglar, även om en viss del av inköpen ändå ska vara användbar för deras skolgång så reflekterar samtliga över att det skönlitterära beståndet också ska representera olika etniciteter, könsuttryck och sexuella läggningar. Det kan fortfarande vara inom ramen av det normativa systemet, men jag kan också se vissa tecken på kultur-kognitiva föreställningar.

På Skolbibliotek 1 berättar informanterna att fackbeståndet i sexualitet är vetenskapligt förankrat. De har inte haft några samarbeten med lärarna vid inköp av material i dessa ämnen, däremot samtalar de med skolsköterskorna och kuratorerna. Vid inköp av skönlitteratur tänker skolbibliotekarierna på Skolbibliotek 1 framförallt på vad eleverna själva vill läsa och på representation. Vid inköp förhåller de sig mycket till vad eleverna brukar skriva för skolarbeten, och i samband med samtyckeslagens implementering har de köpt in mycket material om samtyckeslagen och sexuellt våld. Informant 1b tillägger att de förhåller sig kritiskt mot självhjälpsböcker, eftersom eleverna sällan har användning av det i sina skolarbeten (Intervju 1 2021). Gällande sexologihyllan (Vnd) säger Informant 1a att de inte upplever att det finns mycket intresse för de böckerna och spekulerar att eleverna antagligen söker fram den informationen på egen hand "Här så tänker jag att de kanske googlar om de vill. Eller söker i en databas, vem vet. Antagligen googlar. Det är ju det man gör själv." (Informant 1a i Intervju 2021).

Informant 3 upplever att utgivningen av böcker inom sex och sexualitet är för liten och alltför klinisk för målgruppens intresse. Mycket av bokutgivningen i

sexologi centrerar kring vård och medicin. ”Det är inte då inte så jätteintressant kanske för ungdomar” (Intervju 3 2021). Informant 3 berättar vidare att det är enklare att köpa in material som man har något att diskutera om eller som eleverna vill skriva arbeten om, därför köps det in böcker om sexuellt våld men också jämställdhet och feminism (ibid.). Informant 4 förhåller sig också mycket till vad eleverna är intresserade av och vad som kan vara användbart till deras skolarbeten. Informant 4 beskriver att ämnena sex, sexualitet och relationer förekommer i många olika genrer. Eleverna på skolan är väldigt engagerade i ämnen som genus och HBTQ+. När det gäller sexologihyllan under V upplever Informant 4 de böckerna används mest i gymnasiearbeten (Intervju 4 2021).

Informant 5 tänker mycket på representation både författarmässigt och själva handlingen, och köper in mycket böcker om mångfald och genus. Däremot önskar Informant 5 att det fanns mer samarbete mellan biblioteket och lärarna om vad som ska köpas in om sex och sexualitet. Hen har bra översikt om vissa områden, till exempel att många elever skriver gymnasiearbeten om prostitution och liknande ämnen (Intervju 5 2021). På Skolbibliotek 6 beskriver bibliotekarien deras fackbestånd som gammalt och upplever det svårt att hålla beståndet i facklitteraturen uppdaterat och nytt för man måste förhålla sig till bokutgivningen.

Det går ju trender i det, så att det kan vara så att plötsligt så ett år så kommer det jättemycket böcker om droger och då lär man ju passa på att köpa de böckerna helt enkelt. Så att man kan inte alltid tro att det finns ett spektrum av böcker alltid att köpa.

Intervju 6 2021

Informant 6 säger att de inte använder BTJ-häften heller som stöd till inköpen ”Det var sådant som man gjorde förr i tiden” (Intervju 6 2021). Det stämmer inte överens med de övriga biblioteken, där samtliga informanter använder BTJ som stöd, så jag tyckte det var en intressant kommentar. Istället omvärldsbevakar bibliotekarierna på Skolbibliotek 6 på andra sätt, bland annat följer de Booktubers² på YouTube för boktips på skönlitteraturen och köper in mycket i Young adult-genren. Gällande inköp av material i sex och sexualitet säger Informant 6 att hen aktar sig för vissa titlar och granskar deras ursprung noggrant för att inte råka köpa in material om sex från religiösa samfund (Intervju 6 2021).

Skolbibliotekens inköp och bestånd inom ämnena sex och sexualitet verkar flera bibliotekarier uppleva svårigheter i att hålla uppdaterat och relevant för elevernas

---

² Booktubers: YouTube-kanaler som recenserar och diskuterar böcker.

egna intresse. Informant 1a spekulerar att eleverna söker sig till den informationen på egen hand och verkar inte intresserade i beståndet utanför skolarbetet (Intervju 1 2021). Efterfrågan från målgruppen verkar inte vara så stor i med internets existens. Det kan också bero på bokutgivning och bokmarknadens brist på relevant litteratur för målgruppen.

Skolbibliotek 2 lägger mycket vikt på biblioteksbeståndets bredd och att det ska representera olika typer av kärlek och identiteter. Informanterna på Skolbibliotek 2 berättade väldigt stolt att de var först i området med att köpa in Nina Rungs *Stora Porrbooken* till sitt bibliotek. Det verkar vara mycket arbete med normkritik på Skolbibliotek 2 och bibliotekarierna tycks ha stor kännedom om olika författare och influensers. De tänker mycket på att eleverna ska ha förebilder som förespråkar jämställdhet, sexuell hälsa och normkritik och tar upp Nina Rung, Atilla Yoldas och Hampus Nessvold som exempel på bra förebilder.

Vi vill ju ha en bredd. Alla skall känna sig representerade och sedda. Så ska vi ha bra böcker som de vill läsa liksom. Vi tycker att det är jätteviktigt och det står också i vår biblioteksplan att vi ska förebygga könsstereotypa bilder och jobba med normer och utmana, och det gör vi tycker vi.

Informant 2a i Intervju 2 2021

De andra biblioteken fokuserar också på att ha en bredd i sitt biblioteksbestånd, med perspektiv från olika etniciteter, sexualiteter och könsidentiteter, men bibliotekarierna på Skolbibliotek 2 uppfattade jag som de mest aktiva i det arbetet. Bibliotekarierna arbetar aktivt med att lyfta fram röster som utmanar könsrollerna för män, som Yoldas och Nessvold. Det är värt att notera att flera av skolans program är hantverks- fordons- och teknikinriktade och majoriteten av eleverna är killar. Flera kampanjer och diskussioner kring jämställdhet och sexuellt våld centrerar sig ofta på tjejers och kvinnors utsatthet för mäns våld mot kvinnor, och då är det även viktigt att inkludera män i diskussionen så de själva kan utmana och aktivt arbeta emot manliga könsroller och manligt våld. Här tycks också skolbibliotekarierna på Skolbibliotek 2 bryta sig ur från det normativa systemet och arbeta mer utifrån det kultur-kognitiva systemet.

Scott skriver att i det kultur-kognitiva systemet interagerar aktörerna i en organisation i respons till sin omgivning. ”Meaning arise in interaction and are maintained and transformed as they are employed to make sense of the ongoing stream of happenings” (Scott 2014, s. 67). Arbetet för att lyfta kritik mot machokulturen och manliga könsroller på Skolbibliotek 2 kan vara en respons till

händelser i samhället utanför skolans och skolbibliotekets världar, exempelvis kampanjer som #metoo-rörelsen. Fokuset skiftas från elevernas undervisning och överförs till elevernas personliga utveckling och deras roll i samhället. Detta innebär inte att dessa arbeten inte också kan gynna elevernas skolgång och undervisning, men jag uppfattar inte det vara huvudfokus, utan snarare för att skapa mening i de kulturella och samhällseliga händelserna som påverkar eleverna även utanför skolan.

5.1.2.2. Gallring och problematisk representation

I samtliga intervjuer frågade jag informanterna om deras gallringsrutiner. Tanken var att få information både hur bibliotekarierna arbetar för att hålla sina bestånd uppdaterade, om de har någon standard och om de gör undantag. Gallringsrutinerna vid varje bibliotek verkar hålla sig för det mesta inom ramen av det normativa systemet. Hur ofta de olika biblioteken gallrade varierade. Skolbibliotek 1, 3, 4, 5 och 6 gallrar kontinuerligt, medan bibliotekarierna på Skolbibliotek 2 medger att de inte prioriterat gallringen särskilt högt. Informant 2b menar att det finns viktigare arbeten att fokusera på (Intervju 2 2021), men att det är något de kan förbättra.

Samtliga bibliotekarier använder två generella kriterier när det kommer till gallring av litteratur och övrig media. Den första är material som inte lånats eller rört sig på länge, den andra är material som blivit för gammalt eller kommit ut i nya upplagor. Material som inte lånats på väldigt länge eller blivit omodernt gallras eller ställs undan. Informant 4 beskriver att hen ofta avväger användningsområdet vid gallringsrundor och menar att man inte alltid kan hålla sig till dessa standarder. Stora eller tunga böcker kan fortfarande användas mycket på plats i biblioteket, men lånas oftast inte hem (Intervju 4 2021). Hen avväger också andra användningsområden på föråldrat material:

Det finns de som gör historiska analyser och tittar på olika ämnen och framför allt typ genusfrågor kan det vara, vad skrev man om kvinnor i den här typen av litteratur. Så det gäller hela tiden att inte bara kasta heller för att man tycker att det är aktuellt men man ska fundera på det finns det något användningsområde för det.

Informant 4 i Intervju 4 2021

Informant 4 ser värde även i det äldre beståndet för undersöknings- och kunskapssyfte. Vid sådana tillfällen gallras inte materialet utan ställs undan från vanliga hyllan och förvaras i ett arkiv eller förråd.

Ett återkommande tema i ett par intervjuer var problematisk representation i beståndet. I skönlitteraturen är det inte ovanligt att det förekommer problematiska skildringar av exempelvis av sex, kvinnor och förhållanden, och informanterna är olika i hur de reagerar och agerar. Jag noterade tecken på kultur-kognitiva föreställningar i hur bibliotekarierna förhåller sig till det. Informant 5 beskriver hur hen upptäckt att vissa böcker innehåller ”lite våldtäktskultur” (Intervju 5 2021), och att där kan det finnas tillfälle för samtal med eleverna.

Det kanske inte känns som det skulle vara okej idag, men det kanske var okej 95. Det behöver inte betyda att boken måste gallras eller så, men det kan ju betyda att det inte är den boken man rekommenderar i första hand och så vidare. [...] Det här ämnet är ju något som har hänt ganska mycket på senare tid med samtyckeslagen.

Informant 5 i Intervju 2021

På grund av ett konstant föränderligt politiskt och moraliskt klimat i samhället måste skolbiblioteken fortsätta anpassa sig och förändras för att upprätthålla legitimiteten. Böcker som skrevs för 20–30 år sedan publicerades i en annan kultur med andra normer gentemot dagens.

Informant 1a och 1b berättar att de känner ett ansvar för vad eleverna läser. Informant 1b som har mycket erfarenhet som skolbibliotekarie berättar också om hur hen, i sina ord, censurerade en bok av Pohl *Nu heter jag Nirak* när hen jobbade på högstadiebibliotek. I boken inleder huvudkaraktären, 13-åriga Karin, ett sexuellt förhållande med sin mammas nya pojkvän (Intervju 1 2021). Informant 1b valde att ställa in boken i arkivet och motiverar sitt val:

Jag tycker inte att Peter Pohl tar liksom tillräckligt mycket ställning för tjejen. [...] Det kan vara okej i en vuxenbok. Men jag ville liksom inte medverka till att någon tjej skulle... eller att någon ung människa skulle läsa den här beskrivningen och tänka att det var hennes skuld liksom. Att det var hennes skuld. Men det var mycket tyckande kring den boken. Jag slängde den inte, men jag ställde in den i arkivet. Det står jag för.

Informant 1b i Intervju 1 2021

Boken släpptes 2007 och redan då var den omdebatterad (Haglund 2007). Den såldes och annonserades som en ungdomsbok, men Informant 1b såg problematik i hur unga läsare, framförallt unga tjejer i liknande situation, skulle tolka bokens innehåll. Informant 1b diskuterar en del om ansvaret skolbibliotekarierna har för sina elever och vad dem läser. Båda skolbibliotekarierna på Skolbibliotek 1 ser eleverna på gymnasieskolan fortfarande som barn, eller inte riktigt vuxna ännu

(Intervju 1 2021). Den här frågan om ansvar och problematisk representation i bibliotekets bestånd ställde jag till övriga informanter i följande intervjuer. Bibliotekarierna på Skolbibliotek 2 ser annorlunda på det:

Informant 2b: [V]i är på gymnasieskolan. Eleven har ett eget ansvar. Läs. Fundera. Jag kanske säger någonting om det här, som du säger, ger det här andra perspektivet. "Tänk på det här när du läser" eller "meddela mig gärna sedan vad tyckte du om boken." Så kan man ju ta det lite så där liten check liksom.

Informant 2a: [Jag] måste se eleven framför mig, "vad är syftet med att hen läser den här boken?" Jag vill aldrig säga att du väljer fel bok. Jag brukar liksom bemöta det med ganska mycket humor [...] Vi brukar säga att vi har läsgaranti, om du inte är nöjd med den här boken så får du byta den. Visst kan vi erbjuda om det är rätt läge så kan man väl ta sådana diskussioner.

Intervju 2 2021

Nu börjar analysen blöda över lite till nästa kapitelns område med läsfrämjande och bemötandet med eleverna, men här ville jag belysa skillnaden mellan informanterna Skolbibliotek 1 och 2. Det verkar finnas olika synpunkter på sitt ansvar och elevernas kritiska förhållningssätt; Informant 1a och 1b tycks se eleverna som barn fortfarande och därför har de ett ansvar, medan Informant 2a och 2b lägger mer eget ansvar på eleverna. Exemplet från Intervju 1 är förvisso från när Informant 1b arbetade på ett högstadiesbibliotek och inte nuvarande gymnasiebiblioteket, men hen känner ett liknande ansvar gentemot gymnasieeleverna och det tas upp mer i nästa del av analysen. Lundin (2015) diskuterar i sin uppsats om hur skolbibliotekarier förhåller sig till litteratur de anser problematisk eller inte rätt för sina skolbibliotek. Vissa skolbibliotekarier hon intervjuade verkar ha ett "beskyddartänk" (Lundin 2015, s. 66) i sitt arbete där de vill skydda framförallt de yngre eleverna från visst material som innehåller skildringar av sex, sexuella övergrepp eller liknande. Även i modern litteratur uppstår problematiska skildringar av sex, sexualitet och relationer och det kan bli svårt för hur en skolbibliotekarie ska avväga inför val av inköp och gallring. En av gymnasiebibliotekarierna i Lundins studie uppger visst missnöje med att de köpt in *Femtio nyanser av honom* av E.L. James, som var väldigt efterfrågad (Lundin 2015, s. 68). Böckerna är omdiskuterade på grund av det ojämförbara förhållandet mellan huvudkaraktärerna, men bibliotekarien, trots sin skepticism, valde till slut att köpa in för i slutändan är det elevernas val ifall de vill läsa boken (ibid.). Bibliotekarierna på Skolbibliotek 2 verkar ha samma tänk att det är upp till eleverna eftersom de har rätt till att få tillgång till den litteratur de vill läsa och de menar att som skolbibliotekarier är det inte deras plats att ifrågasätta (Intervju 2 2021).

5.2. Undervisningsarbetet

Andra delen av analysen omfattar skolbibliotekariernas arbete och bemötande med eleverna i ämnena sex, sexualitet och relationer, och hur de arbetar med de ämnena i det läsfrämjande arbetet. Detta avsnitt täcker även hur skolbibliotekarier ställer och förhåller sig till utomstående krafter som porrfilter och hur det påverkar deras arbete som informationsförmedlare. Sista delen täcker informanternas erfarenheter av hur de medverkar till sexualundervisningen.

5.2.1. Läsfrämjande och informationsförmedling

5.2.1.1. Bokprat, boktips och andra läsfrämjande strategier

I flera intervjuer berättar informanterna om hur de förmedlar om och förhåller sig till litteratur som skildrar sex, olika sexualiteter och normkritiska uttryck, relationer och problematiska representationer av dessa ämnen i det läsfrämjande arbetet med eleverna. Samtliga informanter arbetar med bokprat och boktipsar ofta. Det förekommer även bokuppsättningar, där en klass läser en bok tillsammans, alternativt får välja mellan några stycken olika i ett bokpaket. Läsfrämjande arbete sker ofta i samarbete med lärare, framförallt i svenska och engelska. Bibliotekarierna tänker ofta på bredden när de väljer ut böcker för boksamtal eller boktips, precis som när de köper in medier, så böcker som representerar olika sexualiteter och könsuttryck blir förmedlade till eleverna. Samtliga förmedlar också till elever när en bok innehåller stycken om sex och sexuellt övergrepp. Som tidigare avsnitt verkar bibliotekarier hålla sig till sin institutionella roll och arbetar inom ramen för det normativa systemet, men jag upptäckte en del kultur-kognitiva förhållningssätt här också.

Jag ställde frågor till samtliga informanter om hur de förhåller sig till representation av sex och relationer i litteraturen och hur de pratar om det med sina elever. Informanterna på Skolbibliotek 1 tycks reflektera mycket över de böcker som de bokpratar om eller boktipsar till eleverna. På Skolbibliotek 1 ser jag kultur-kognitiva föreställningar, där bibliotekarierna verkar jobba utifrån vad som känns rätt för dem, inte nödvändigtvis vad som är rätt enligt professionen. Som nämndes tidigare arbetade Skolbibliotek 1 med projektet *Svartsjuka är inte romantiskt* för att sprida information och resurser till eleverna om farliga beteenden i nära relationer (Intervju 1 2021). Informant 1b innan beskrev också hur hen ställde Peter Pohls bok i arkivet på sin tidigare arbetsplats som hen upplevde hade för problematiska budskap. Informant 1b berättar vidare om att hen tycker elever som går i gymnasiet fortfarande är väldigt unga och litteratur kan ge en "förljugen bild" (Intervju 1 2021) av kärlek, sex eller dejting, och tar upp

amerikansk tonårslitteratur, bland annat Stephanie Meyers bokserie *Twilight* som exempel. Informant 1b förmedlar exempelvis hur amerikansk dejtingkultur är väldigt annorlunda mot svensk dejtingkultur: ”Ni är inte konstiga alls, ni tjejer för att inga killar kommer och hämtar er i sin pappas bil” säger hen som ett exempel (Intervju 1 2021). Informant 1b upplever att som vuxen har man ett ansvar att meddela eleverna att litteraturen inte alltid skildrar verkligheten och kan romantisera problematiska teman.

I många, framförallt unga vuxna, böcker som har kommit ut den sista tiden, så är de skrivna av en debutant och det handlar om deras egna vilda ungdom där man tar mycket droger och det kan vara en hel del destruktivt sex. Och när vi bokpratar eller när vi liksom boktipsar så är det inte helt ovanligt att eleven säger att de vill ha en bok som inte handlar om kärlek. Jag vet inte om någon har sagt att de vill inte ha en bok som handlar om sex, men ibland så säger jag att: ”I den här boken är det en hel del sex, bara så ni vet”, så att de får bestämma själva.

Informant 1b i Intervju 1 2021

Här ser jag tydligt hur bibliotekarier kan använda sin kunskap och kompetens för att diskutera olika representationer av sex, sexualitet och relationer i litteratur och övrig media. Informant 1b är väl medveten om att litteratur inte alltid skildrar de mest hälsosamma eller realistiska bilderna av sex eller relationer och hen ser det som sitt ansvar att eleverna är medvetna om det när de läser. Informant 1b pratar även med eleverna om kulturella skillnader mellan amerikansk och svensk dejtingkultur och normer, och vill inte att ungdomarna som läser ska få en falsk bild av kärlek och relationer (Intervju 2021). Informant 1a berättar om ett tillfälle där en klass i trean läste *Normala människor* av Sally Rooney tillsammans och de upplevde att flera elever var obekväma på grund av de väldigt detaljerade sexscenerna. ”Vi förespråkar ju alltid att eleverna ska ha böcker att välja mellan. Det är ju en viktig anledning att liksom, det ska ju inte vara obekvämt och läsa en bok.” (Informant 1a i Intervju 1 2021).

På Skolbibliotek 2 jobbar bibliotekarierna mycket med att deras bokprat, boktips och klassuppsättningar ska täcka flera olika områden och är inte rädda att täcka de svårare och mer känsliga ämnen:

Informant 2a: Jo men vi är ganska, vi har valt att vara modiga. Det finns ingenting vi inte ska kunna prata om, vi har kört, ja med självmord, alla möjliga sexuella övergrepp, allt möjligt förekommer i de här böckerna. [...] Vi ska kunna bemöta det här som finns elevers världar liksom

Informant 2b: Senast nu ska vi börja med boken *Hästpojckarna* om du känner till, Johan Ehn. Det är en homosexuell kärlek där mellan män. Men det är ju ingenting vi "Nu har vi checkat av det här!" Utan bara bra böcker oavsett kärlek.

Intervju 2 2021

Övriga informanter uppger i olika grad hur viktigt det är att förbereda elever om skildring av sex i böcker. När Informant 3 arbetar med bokprat eller läsfrämjande samarbetar hen ofta med lärare runt olika teman. Om ett tema exempelvis skulle vara ungdomsböcker med relationer ser hen till att förmedla om böcker som skildrar samkönade förhållanden. Informant 3 tänker även på hur mycket och detaljerat sexet är beskrivet i böckerna innan hen varnar och tar upp ett exempel på en bok där sexscenerna beskrevs i nära detalj.

Man vill inte heller sätta eleverna i en jobbig situation, som de inte är beredda att hantera liksom. Så man får vara rätt tydlig, tycker jag med böcker om det väldigt väldigt väl illustrerad sex på det sättet.

Intervju 3 2021

Informant 5 säger däremot att sexscener är ofta förekommande i relationsromaner och brukar inte ta upp det under bokprat om det inte är "problematiskt" (Intervju 5 2021) som till exempel sexuella övergrepp. På Skolbibliotek 6 gör de liknande och "triggervarnar" (Intervju 6 2021) eleverna om böcker innehåller sexuella övergrepp eller andra problematiska skildringar för de elever som upplever de ämnena som jobbiga. Här ser jag återigen flera fall i hur skolbibliotekarier i sitt arbete diskuterar svåra och känsliga ämnen som sexuella övergrepp med eleverna, men vet inte om jag ska placera det förhållningssättet inom det normativa eller kultur-kognitiva systemet.

Bibliotekarierna på Skolbibliotek 6 jobbar mycket nära med lärarna med det läsfrämjande arbetet, och arbetar med att förbättra elevernas läsutveckling och kompetens med högläsning. Informant 6 säger att högläsningen hjälper eleverna med deras läsförståelse och under läsningen stannar de ofta upp och diskuterar texten med eleverna. Hen medger att det har förekommit problematik även där, men det har kommit från lärarna:

Vi har läst böcker där läraren har upplevt att det är problematiskt, att läsa partier i böcker där det är sex så att säga. [...] Då kan det vara så att lärare har sagt i förväg att "oj det kommer en sexscen". Jag kan tycka att sånt är livet. Man får bara köra på helt, det är ingenting som är konstigt egentligen med det.

Intervju 6 2021

Jag tycker det är intressant att Informant 6 nämner att läraren känner sig obekvämt att läsa om sex med eleverna, vilket stämmer överens med Skolinspektionens (2018a) rapport om hur flera lärare upplever att ämnen inom sexualundervisning uppfattas känsliga och svårhanterliga (s. 5-6). Här ser jag hur Informant 6 kan hjälpa till att normalisera och avdramatisera sex, vilket även kan hjälpa elever att känna sig mindre obekväma om att läsa och prata om sex med skolpersonalen. Det går i linje med Skolverkets hjälpmedelsguide att skolan ska täcka även de positiva delarna av sex och sexualitet i undervisningen. Detta kan också skicka positiva signaler till eleverna att ämnen som sex går att fråga efter och prata om med bibliotekarien, något som tjejerna i fokusgrupperna i Kauranen och Lindhe Perssons uppsats kände fattades på deras skolbibliotek (2018, s. 63).

5.2.1.2. Arbetet i medie- och informationskunnighet

Skolbibliotekarierna arbetar framförallt med informationssökning och källkritik utifrån ett utbildningsperspektiv och fokuserar mest på elevens undervisning och hur de ska hitta information och källor till sina arbeten, vilket återigen faller inom normativt förhållningssätt. I vissa fall kan läraren be att få jobba mer med källkritik och information på internet och algoritmer. Skolbibliotekariens arbete med medie- och informationskunnighet utgår ofta från att läraren vill ha ett samarbete, så skolbibliotekarierna blir tillfrågade och samtala med lärare om vad de ska undervisa om på lektioner i sök- och källkritik.

Ibland tar vi också upp det i samband med att vi har våra genomgångar, så det är ju ett sätt att liksom göra databaserna relevanta för eleverna. [...] liksom vad Google är och att Google är ett företag och algoritmer och så där. Och sedan kan man liksom gå in på varför de ska söka efter information i våra resurser istället. Och det är ju relevant för deras, liksom att veta om i deras vanliga liv också. Det finns ju studier som visar att elever [...] agerar annorlunda när de söker information privat och när de söker till skolarbeten. Vårt viktigaste jobb är ju att få dem att förstå hur man kan söka i våra resurser och hitta så bra information som möjligt.

Informant 1a i Intervju 1 2021

Informant 1a berättar att de försöker rikta eleverna till att använda bibliotekets resurser och databaser när de söker information även privat istället för sökmotorer som Google, men som hen tidigare sa angående sexlogihyllan på biblioteket misstänker hen att eleverna hellre googlar fram information om sex genom Google än att söka i deras resurser (Intervju 1 2021).

Jag ser problematik med att skolbibliotekarien sällan kan jobba direkt med eleverna och hålla lektioner utan lärarnas initiativ. Det beror såklart på flera olika faktorer, eftersom det är lärarens ansvar och skolbiblioteket har inte alltid tid och

resurser till att täcka allt inom medie- och informationskunnighet, även om kritiska förhållningssätt i vardagen är ett av målen i undervisningen (Skolverket 2011a, s. 5). Skolbiblioteken hamnar i en institutionell roll inom skolans institution, där aktörer som lärare och elever förväntas enbart använda skolbibliotekets bestånd och resurser för skolarbeten när det som skolbibliotekarierna lär ut också är tänkt att elever kan använda i vardagen.

5.2.1.3. Erfarenheter och åsikter om porrfilter

Porrfilter på skolor är en pågående debatt som har väckt mycket åsikter i Sverige. Som jag nämnde i bakgrundskapitlet har cirka hälften av alla Sveriges skolor porrfilter installerat, och organisationen Porrfri barndom och aktivister som Nina Rung förespråkar att regeringen ska stå för att det blir installerat på alla offentligt finansierade skolor i Sverige (Porrfri barndom 2019; TT 2020). Det är kommunens beslut ifall porrfilter ska installeras på offentliga nätverk. På grund av att detta beslut fattas av politiker i kommunen och inte skolorna själva kan det uppstå problematik i skolbibliotekariers arbete med informationsförmedling och informationskompetens. Barn och unga har rätt till fri tillgång av information på offentliga platser som bibliotek (SFS 2013:801) och skolbibliotekets roll som en plats för elevers informationstillgång problematiseras när porrfilter löper risk att blockera viktig information som eleverna behöver. Exempelvis information om sex, HBTQ+ och annan sex- och könsrelaterad information har riskerar att fastna i filtret. Där har skolans och skolbibliotekets personal inget annat val än att anpassa sig efter externa krav och tvingade krafter från regulativa förändringar och politiska beslut.

Av de skolbibliotek jag intervjuade var det Skolbibliotek 1 och 6 som inte har något porrfilter installerat. Jag ställde samtliga informanter frågor om deras åsikter om porrfilter och om det har påverkat deras arbete på något vis. Resultaten visar att de intervjuade skolbibliotekarierna på Skolbibliotek 2-5 upplever en del svårigheter med att arbeta runt porrfiltret.

Informant 2a: Alla Youtubeklipp var låsta av kommunens hårda filter. Lärare protesterade, "Den naturkunskapsfilmen om planeten, jag kan inte se den nu för det här filtret ligger och blockerar." Kommunen fick backa. Den blockerar utan att tala om, det är ju inte så bra så, vi har ju inte haft någon dialog om det. [...] Vi pratar lite grann i gruppen internt och hur vi ser på det här med porrfilter, och jag vet inte om det är rätt väg att gå. För att om de tittar på porr, då kanske man får bemöta det och förebygga, att man inte jobbar med filter. Jag vet inte om det hjälper faktiskt.

Intervju 2 2021

Informant 2a och 2b uttrycker tydligt att kommunen inte varit transparenta med vad eller hur mycket filtret blockerar. Informant 5 som arbetar inom samma kommun som Skolbibliotek 5 berättar också om liknande problematik i sitt arbete.

Ja, det har hänt att jag inte har kommit in på sidor. Jag skulle gå in på ett förlag som har serier och där var det någon serie där det var mycket sex och då fick man inte komma in på den. Det kan ju plocka bort helt plötsligt konstiga saker. [...] Men ja jag har ju läst om att porrfilmer kan plocka bort saker. "Oj, det var sand, vi trodde det var hud", så det plockar bort bilder på öknar.

Intervju 5 2021

Precis som Dunkels argumenterar kan ett porrfilmer inte garantera att det endast kommer blockera porr (TT 2020), och dessa fall på Skolbibliotek 2 och 5 visar på att det finns anledning till skepticism mot porrfilmer och om det verkligen fungerar som det ska. Däremot uppger informanterna på Skolbibliotek 2 och 5 också att problemen inte stört för mycket utöver det (Intervju 2; Intervju 5 2021).

Informant 3 och 4 verkar båda delade i porrfilmtrets verkan. Både Informant 3 och Informant 4 känner att det borde finnas något som blockerar bort porren eftersom det inte är lämpligt att söka upp eller titta på det på skolan.

Det kan ju stänga ute till exempel om man gör ett fördjupningsarbete i porrbranschen eller vill skriva något sånt, då funkar ju inte det. Det är ju synd för det är den informationen kanske vi vill att de ska ha. Det är ett dilemma men det behövs nog någon typ. Det är alltid någon som ska utsätta någon annan elev för någonting. [...] Det är mycket sådant man skyddar de eleverna från.

Intervju 3 2021

Informant 3 menar att porrfilmer stänger ute de som behöver komma åt information för potentiella skolarbeten, samtidigt som att det kan hindra och förebygga mot trakasserier mellan elever. Informant 4 berättar om en elev som skulle göra ett fördjupningsarbete om pornografiska sidor och kunde inte komma åt informationen genom skolans nätverk. Informant 4 berättar även om en annan elev som ville skriva om NMR (Nordiska motståndsrörelsen), en högerextrem politisk organisation, där sidan också var blockad av nätverkets filter även om det inte var porr (Intervju 4 2021).

Där uppstod också det här problemet, sen och andra sidan så, man vet hur det kan missbrukas. Jag vet precis när jag började på folkbiblioteket, så hade jag en märklig upplevelse. Jag skulle hjälpa en äldre dam, hon skulle lära sig lite hur man gör med datorn. Då hade det varit en

ungdom där tidigare, så när jag kom där och skulle visa och tryckte på musen så var det världens bilder.

Intervju 4 2021

Precis som Informant 3 verkar Informant 4 orolig för hur pornografi kan användas på bibliotek för trakasserier och provokation, och argumenterar därför för att ha något slags filter för att skydda andra låntagare. Rung menar liknande att skolan har som ansvar att förebygga och arbeta emot trakasserier (TT 2020). Där blir det en skärningspunkt, en spänning mellan vad som ska prioriteras för skolbibliotekarier. Rätten till fri tillgång till information å ena sidan, ansvar för att arbeta mot att förebygga trakasserier i skolmiljön å andra sidan. Informant 3 argumenterar också att informationen går fortfarande att komma åt på exempelvis mobilen så länge den inte är uppkopplad till skolans nätverk, alternativt på wi-fi: hemma. Här ser jag problematik för skolbibliotek ska även finnas som studieplats för eleverna (IFLA 2015, s. 16-17 ; Unesco 2006, s. 15) och det går inte att anta att varje elev har tillgång till internet hemma eller på mobilen.

Informant 1a och 1b uttrycker båda sig kritiska mot porrfilmer. Informant 1b som arbetat i flera år som skolbibliotekarie vid ett högstadium har själv pratat med föräldrar som varit oroliga när eleverna fick sina egna laptops från skolan. Skolpersonalen sa till föräldrarna att de får själva hålla ett öga på vad deras barn gör och prata med dem om internet. Informant 1a och 1b är också kritiska mot Porrfri barndom och menar att förbud inte hjälper utan som vuxen behöver man samtala med eleverna. Informant 1a säger däremot att de som skolbibliotekarier har en väldigt liten roll i elevernas skolgång jämfört med lärarna, och samtal om exempelvis sex och porr borde framförallt föras av lärare, eftersom eleverna har mer tillit för dem (Intervju 1 2021).

Det finns heller inget porrfilmer på Skolbibliotek 6, och Informant 6 är också kritisk mot porrfilmer eftersom det kan filtrera bort information som på ytan kan verka porrelaterat, eller även vara utbildande material om porr:

Ja, till exempel på engelska, ordet "adult." Tyvärr får man ju jättemycket porr om man skriver "adult". Men det kan också betyda andra saker. [...] De har ju en del av Pornhub som handlar bara om relationer, där de säger då att porr är inte sex. Det finns en utbildande del av Pornhub.

Intervju 6 2021

Argumenten för porrfilter handlar framförallt om att skydda barn från pornografi så det kan utveckla sin sexualitet i sin egen takt och få en mer hälsosam syn på sex och relationer (Porrfri barndom 2019). Informanterna har däremot bevisat att porrfilter kan vara opålitligt och har potential till att göra mer skada än nytta. Elevers utbildning påverkas negativt när de inte får tillgång till den information de behöver för sina arbeten, eller när lärare inte kan komma åt sidor för sina lektioner.

5.2.2. Skolbibliotekarien i sexualundervisningen

Resultatet visar att de intervjuade skolbibliotekarierna arbetar ytterst lite med sexualundervisningen tillsammans med lärare. Informant 1a och 1b säger att det är upp till lärarna att ta initiativ och öppna upp för samarbete (Intervju 1 2021). På Skolbibliotek 2 berättar informanterna att de ofta blir tillfrågade av lärare för samarbete i sexualkunskapslektioner:

Det gör vi faktiskt, det är väldigt aktuellt just nu. Vi har blivit uppsökt av två eller tre lärare. [...] Som söker sig till oss för att få lite guidning. "Vad har ni för material?" Bolla idéer. Vi hade en hel timme här med en lärare för någon vecka sedan.

Informant 2a i Intervju 2 2021

Läraren hade senare uppdaterat bibliotekarierna att lektionen blev en "succé" (Intervju 2 2021). Informant 2b berättar om en tidigare tjänst där hen hjälpt en lärare och eleverna fick diskutera i klassen om en scen ur ungdomsserien *Skam* där en karaktär kommer ut som homosexuell, och boken *Golden Boy* om en intersexperson (Intervju 2 2021).

På Skolbibliotek 6 uppger Informant 6 att det finns ett nära samarbete med lärarna och de samarbetas ofta mellan lärare och skolbibliotek på flera olika ämnen. Nyligen hade bibliotekarierna fått i uppgift föreläsa för klasser på tekniska och naturvetenskapliga programmen för lärarna ville prata med eleverna om HBTQ+-frågor. Jag fick se en PowerPoint med genomgång om LGBTQIA som Informant 6 sammanställit och föreläst på engelska, och hen går sedan vidare igenom resten av lärarmomentet:

De fick den här föreläsningen från oss. Sedan så läste de texter som vi hade tagit fram tillsammans med lärarna. Och sedan hade vi seminarier med eleverna. Och då går man helt igenom texterna utifrån föreläsningen, texterna, vad de har samlat in själv. [...] Och då får de också reflektera kring det, och sedan så har vi seminarier tillsammans i smågrupper. De är fyra-fem stycken som sitter och pratar tillsammans med oss.

Intervju 6 2021

Samarbete mellan lärare och skolbibliotekarie i sexualundervisningen verkar vara ett undantag från normen, och av de skolbibliotek jag intervjuade var det endast Skolbibliotek 2 och 6 som har någon erfarenhet. Fokusgrupperna i Kauranen och Lindhe Perssons studie påpekar att sexualitet och skolbibliotek inte hör ihop (2018, s. 63). Som jag flera gånger i det här kapitlet antytt att skolbibliotekarierna arbetar oftast inom normativa ramar är det möjligt att sexualundervisningen inte anses som del av skolbibliotekariers ansvarsområden inom det normativa systemet.

6. Diskussion och slutsatser

6.1. Svar på forskningsfrågorna

Syftet med den här uppsatsen är att få kunskap om hur skolbibliotekarier förhåller sig till material som innefattar sex, sexualitet, relationer och liknande ämnen som ingår i sexualundervisningen, hur de arbetar med eller utan porrfilter installerat på deras nätverk, deras arbete med läsfrämjande, informationsförmedling, källkritik och samarbeten med lärarna i detta område.

I början av uppsatsen formulerades följande forskningsfrågor:

1. Medverkar skolbibliotekarier i sexualundervisningen, och i så fall hur?
2. Hur ser inköp, beståndshantering och medieplaneringen ut i sex, sexualitet, relationer och liknande ämnen?
3. Hur förmedlar skolbibliotekarier material som innefattar ämnen som sex, sexualitet, relationer och liknande ämnen?
4. Hur påverkar porrfilter skolbibliotekariers arbete med informationskompetens?

6.1.1. Medverkar skolbibliotekarier i sexualundervisningen, och i så fall hur?

Skolbibliotekariernas involverande i sexualundervisningen varierar från skola till skola, men de flesta skolbiblioteken jobbar väldigt lite med det. Framförallt på Skolbibliotek 2 verkar det finnas ett bra samarbete och förtroende mellan skolbibliotekarierna och lärarna, där bibliotekarierna kunnat samarbeta direkt med naturvetenskapslärare och tillfört deras kompetens för att påverka sexualundervisningen (Intervju 2 2021). På Skolbibliotek 6 likaså där de fick hålla lektioner där de presenterade akronymen *LGBTQIA* och dess betydelser (Intervju 6 2021), men dessa två biblioteks inkludering verkar utanför normen. Informant 3 skyltar ibland böcker från sexologihyllan när eleverna har sexualundervisning. Samtliga skolbibliotek arbetar allra mest med läsfrämjande och medie- och informationskunnighet framförallt utifrån ett utbildningsperspektiv. Det kan hända att lärare ibland bjuder in till ytterligare lektioner om exempelvis algoritmer

(Intervju 1 2021), men undervisningen i sök- och källkritik upplever jag som mest begränsad inom ramarna av utbildningssyfte och inte lika mycket för eget intresse eller vardagligt syfte. Informant 3 hävdar att man vanligtvis inte förknippar skolbibliotek med sexualundervisning (Intervju 3 2021). Informanterna på Skolbibliotek 1 säger att de gärna deltagit i sexualundervisningen, men att det är upp till lärarna att öppna upp för samarbete (Intervju 1 2021).

6.1.2. Hur ser inköp, beståndshantering och medieplaneringen ut i sex, sexualitet, relationer och liknande ämnen?

När det kommer till förvärv, medieplanering och beståndsutvecklingen ser jag en tydlig konsensus mellan samtliga skolbibliotek att skapa bredd i beståndet med inköp och förmedling av HBTQ+-litteratur och normkritiska perspektiv är ett viktigt fokus. Skolbibliotek 1 och 6 markerar HBTQ+-böcker med regnbågsklistermärken för att synliggöra den delen av beståndet (Intervju 1 2021; Intervju 6 2021), medan de övriga skolbiblioteken har valt att låta HBTQ+-beståndet ”glida in” (Intervju 3 2021) i resten av beståndet. Skolbibliotek 2 fokuserar mycket på positiva förebilder för deras elever, framförallt manliga författare som uttrycker motstånd mot könsnormer, manligt våld och kvinnoförtryck, som Nessvold och Yoldas, och var först i området att köpa in *Stora Porr-boken* som kom ut tidigare i år (Intervju 2 2021). Bibliotekarierna vid Skolbibliotek 1 köpte också in *Lätta sexboken* på flera språk för eleverna på Språkintroduktionsprogrammet. Informant 1b berättar också att hen kan gallra eller arkivera böcker med problematiska skildringar av sex och relationer, exempelvis *Nu kallas jag Nirak*. (Intervju 1 2021).

När det kommer till förvärv till sexologihyllan upplever flera skolbibliotekarier svårigheter att hålla beståndet uppdaterat och relevant för eleverna. Bokutgivningen för litteratur inom ämnet påverkar inköp och beståndsutvecklingen för skolbiblioteken. Det tycks inte skrivas mycket nytt inom sexualkunskapen som kan vara relevant för målgruppen och det kan ha bidragit till elevernas brist på intresse i den delen av beståndet. Skolbibliotekarien i Kauranen och Lindhe Perssons undersökning upplevde inte att sex- och samlevnadsbeståndet intresserade eleverna utanför skolarbeten (2018, s. 62), och tjejerna i fokusgrupperna uppgav att de inte tyckte beståndet var relevant för deras intressen och använde internet för att söka fram information om sex i privat syfte. Däremot tyckte de att ämnet var intressant och önskade att skolbiblioteket var mer öppna med sexologilitteraturen och att skolbibliotekarien inkluderade eleverna i sitt arbete (Kauranen & Lindhe Persson 2018, s. 63). Rivano Eckerdals

undersökning visar också att unga kvinnor tenderar att använda sig mycket av internet och sociala medier för att söka fram information (2012, s. 91-92), och som Dunkels (2018, s. 25-27) menar att unga har fötts in i en värld där internet och teknologi är en självklarhet så är det inte så märkligt om unga människor hellre söker fram information om sex och sexualitet på egen hand istället för att leta i skolbibliotekets bestånd. Det är inte så mycket skolbibliotekariernas fel att fackbeståndet på sexologihyllan inte hålls uppdaterad och relevant, som att det är en reflektion av kulturella skiftningar och att den svenska bokmarknaden inte publicerar tillräckligt med relevant litteratur i ämnet för målgruppen. Detta kan komma att förändras, som Informant 6 menar att bokmarknaden går i trender (Intervju 6 2021). Med förändringarna i sexualundervisningen och debatten om pornografi och porrfilmer har flera diskussionsämnen inom sexologi blivit aktuella, vilket då kanske kommer påverka bokmarknaden de kommande åren.

6.1.3. Hur förmedlar skolbibliotekarier material som innefattar ämnen som sex, sexualitet, relationer och liknande ämnen?

Som nämndes i tidigare avsnittet arbetar samtliga informanter med att utveckla sina bestånd med ett brett utbud och likaså arbetar det med att förmedla litteraturen till eleverna. Vid bokprat, klassuppsättning och skyltning i biblioteket belyser samtliga informanter böcker som skildrar olika sexualiteter, könsuttryck och andra normöverskridande perspektiv. Informant 1b hävdar att hen ofta berättar för elever om en bok skildrar sex och romans, och även säger till elever (framförallt till tjejer) när romansböcker skildrar en orealistisk bild av dejting. Informant 1b tillägger att som vuxen och skolbibliotekarierna har man ett ansvar för vad eleverna läser, eftersom ungdomsböcker inte alltid skildrar en hälsosam eller realistisk bild av sex och relationer (Intervju 1 2021).

Som nämndes i förra avsnittet fokuserar bibliotekarierna på Skolbibliotek 2 med att förmedla och belysa författare som uttrycker motstånd för kvinnligt förtryck och skildrar normkritiska perspektiv. Exempelvis låtit elever diskutera en scen ur *Skam* där en karaktär kommer ut som homosexuell, och boken *Golden Boy* som handlar om en intersexperson (Intervju 2 2021). Informant 5 säger att hen har upptäckt att vissa äldre böcker innehåller ”lite våldtäktskultur” (Intervju 5 2021) som pekar på kulturen alltid skiftar sig. Något som var okej att publicera 1995 kan vara problematiskt i dagens kultur, och Informant 5 tillägger att där kan det finnas möjlighet till samtal med eleverna (ibid.). På Skolbibliotek 6 har bibliotekarierna delat upp litteraturen mellan Vnd (sexologi) och Vndp (Prostitution, otukt, incest,

våldtäkt, m.m) för att elever inte ska förknippa de positiva delarna av sex och sexualitet med de negativa delarna (Intervju 6 2021).

Även om skolbibliotekarier vanligtvis inte blir inkluderade i sexualundervisningen arbetar informanterna med det på olika sätt, genom den läsfrämjande delen av arbetet. Informanterna använder en del av tiden under bokprat och lektioner att diskutera hur litteratur kan skildra sex, sexualitet och relationer och hur det kan påverka läsaren, och även belysa litteratur som kan ha positivt inflytande för eleverna i dessa ämnen.

6.1.4. Hur påverkar porrfilter skolbibliotekariers arbete med informationskompetens?

Informanternas ställning mot eller för porrfilter varierar, men verkar övergripande eniga om att porrfilter skapar problem med tillgång till information. På Skolbibliotek 2 och 5 gick det så långt att de inte ens kom åt YouTube och andra hemsidor, och kommunen fick klagomål (Intervju 2 2021; Intervju 5 2021). Informant 3 och 4 verkar däremot vara mer klivna över porrfilter och menar att det finns fördelar med filter också. Däremot har porrfilter skapat problem på Skolbibliotek 4 där en elev skulle skriva ett fördjupningsarbete om porrkatégorier, men kunde då inte komma åt den informationen på grund av filtret, som exempelvis eleven på skolan vid Skolbibliotek 4 som ville skriva om NMR (Nordiska motståndsrörelsen), en högerextrem politisk organisation, där sidan också var blockad av nätverkets filter även om det inte var porr (Intervju 4 2021). Filter skapar problematik när det skapas förutfattade meningar om användarnas syfte för att komma åt vissa sidor.

I dessa fall som Informant 4 berättar om har filtret låste sidor som försvårat informationstillgången för elevers skolarbeten. Informant 2a menar att det är inte en skolbibliotekariers plats att döma elever över vad de lånar för böcker eftersom man inte känner till elevens syfte (Intervju 2 2021). Bör inte samma inställning tillämpas på vad elever söker på nätet? Informant 3 och 4 tar båda upp argumentet att utan porrfilter kan elever missbruka åtkomsten till pornografi på skolnätverket och använda det som ett medel för trakasserier (Intervju 3 2021; Intervju 4 2021), och att motverka trakasserier ingår i skolväsendets grundläggande värderingar enligt Skollagen (SFS 2010:800) och Läroplanen (Skolverket 2011a, s. 1).

6.2. Reflektioner och slutsatser

Syftet för den här uppsatsen är att få insyn och kunskap om skolbibliotekariers arbete rörande ämnena sex, sexualitet och relationer och hur porrfilmer påverkar deras arbete i informationskompetens. Med nyinstitutionell teori som ramverk har resultatet visat att skolbibliotekarier arbetar allra mest inom ramen av det normativa systemet. Skolbibliotek kan ses både som sin egna institution där de blir bemötta med liknande externa krav som varandra och övriga bibliotek, och som en del av skolväsendet där de finner sig i en institutionell roll inom det normativa systemet. Som nämntes i början av uppsatsen befinner sig skolbibliotek som verksamhet i en skärningspunkt mellan det kulturpolitiska och det utbildningspolitiska (SOU 2021:3, s. 11), men resultatet pekar på att skolbibliotekarier mest lutar sig mot det utbildningspolitiska. För att skolbibliotekarier ska uppnå och upprätthålla sin normativa legitimitet som aktörer i skolbiblioteksverksamheten och skolväsendet, det vill säga vad som är överenskommet inom professionen vad en skolbibliotekarie *bör* göra (Eriksson-Zetterquist 2009, s. 80-81; Scott 2014, s. 64). Skolpersonal och elever behövs för att en skolbibliotek ska legitimeras eftersom verksamheten vänder sig till skolan, därmed blir mycket av skolbibliotekariernas arbete i beståndsutveckling, läsfrämjande och medie- och informationskunnighet utbildningsfokuserat. Det kulturpolitiska får fokus i det läsfrämjande arbetet och inköp av skönlitteratur, men utbildningen i medie- och informationskunnighet och förvärv av facklitteraturen fokuserar mer på hur eleverna kan använda det i sina skolarbeten, inte lika mycket på personligt bruk. Därför vänder sig elever vanligtvis inte till skolbibliotekets resurser när de söker information om sex för privata syften. Känsligheten kring ämnet samt brister i sexualundervisningen på svenska skolor verkar också vara faktorer till varför elever hellre söker på egen hand än att använda sig av bibliotekets resurser.

Sexualundervisningen behöver utvecklas för att inkludera inte bara samtal om pornografi, men hur övrig media skildrar och använder sex och sexualitet som kan påverka barn och unga negativt. Som i Nixon och Düsterhöft (2017, s. 1-3) skriver finns sex numera överallt i västvärldens samhälle i teve, musik, reklam och inte minst på internet, sociala medier och appar. Det enorma informationstillgången internet har att erbjuda öppnar både upp för möjligheter för unga när de söker om sex, men också komplikationer och problematik. Skolbibliotekariers kunskap i medie- och informationskunnighet hade kunnat hjälpa med att utveckla barn och ungas informationsbearbetning och kritiska förhållningssätt gentemot sex och sexualitet på internet.

Den nya sexualundervisningen ”Sexualitet, samtycke och relationer” har ett inriktat fokus på dialog om samtycke och kritiska förhållningssätt för sex och sexualitetens representation i media (Regeringskansliet 2021). Även om dessa förändringar är en positiv förändring i rätt riktning ser jag däremot en fortsatt ignorans över grunden till problemet, och det är frågan om varför unga (framförallt unga killar) tittar på porr. Det kan vara av många olika anledningar, men jag tror en av anledningarna är att skolan inte pratar om det som unga tycker är intressant med sex trots att det står i Skolverkets (2021) guide att ha en balans mellan de positiva och negativa sidorna. Som fokusgrupperna i Löfgren-Mårtenson och Månssons (2006) studie visar att unga börjar titta på porr så tidigt som i mellanstadiet (s. 74-75), och flera killar uppger att de använder porr för inspiration och som sexualundervisning (s. 93) eftersom skolans undervisning upplevdes otillräcklig. Svensk sexualundervisning fick kritik redan så tidigt som på 60-talet för fokuset låg på de negativa sidorna av sex och inte något fokus på de positiva sidorna (Lennerhed 1995, s. 17-18). Här finns möjlighet för lärare och skolbibliotekarier att vägleda barn och unga till hemsidor, litteratur eller andra källor med information som skildrar positiva representationer av sex, sexualitet och relationer. Ett porrfilter kan skicka signaler till eleverna att frågor om sex och sexualitet inte hör hemma på skolan, men eftersom det är kommunens beslut kan skolbibliotekarier istället prata med eleverna och hjälpa dem navigera runt den information porrfiltert blockerar.

Jag ser ett mönster med hur flera skolbibliotekarier lutar sig mest mot det normativa systemet och hur de fallit in i en institutionell roll inom skolans institution. Några av informanternas arbete stämde även överens med det kultur-kognitiva systemet. Jag hittade däremot väldigt lite som passade in med det regulativa systemet. I min mening passar inget riktigt in inom ramen av endast ett system, utan de arbetar lite efter alla tre systemen även om det lutar mest åt det normativa. De tre systemen påverkar och influeras av varandra; förändringar i kulturen påverkar ändringar i lagar och styrdokument och styrdokument påverkar det normativa arbetssättet.

Även om skolbibliotekarier har mycket att erbjuda och bidra med sin kompetens i sexualundervisningen stämmer deras institutionella roll inte in med vad skolbibliotekarier bör göra. Därför går vanligtvis lärare inte in i ett samarbete med skolbibliotekarier i sexualundervisningen, för det faller inte inom deras institutionella roll eller ansvar. För att skolbibliotekarier ska uppnå och

upprätthålla sin institutionella legitimitet problematiseras deras chans för utveckling, eftersom det inte går i linje med deras institutionella roll.

Det finns undantag som resultatet visar på, och möjligtvis är det ett tecken på förändring för skolbibliotekens roll. Som institutioner är skolbibliotek i en kontinuerlig förändring, deras roll och ansvar blir större och inflytandet skolbibliotek har på elevers skolgång har bevisats vara positiv och betydelsefull. Med de nya förändringarna i sexualundervisningen, samt SOU 2021:3 kommer det bli intressant att återkomma om några år och se hur skolbibliotekariers roll har utvecklats.

6.3. Reflektioner över metod

Jag bestämde tidigt att jag skulle intervjua skolbibliotekarier på gymnasium. Intervjuer öppnade upp för mycket tolkningsarbete och chansen även att influera skolbibliotekarier till att tänka mer kritiskt på sitt arbete och hur de redan arbetar med sexualundervisningen på sätt som de inte alls tänkt på tidigare. Såklart som vilken annan metod finns det flera nackdelar med intervjuer. Även om jag fick en bra bredd på informanter så är åtta stycken bibliotekarier en väldigt liten procentandel och de talar inte för landets alla skolbibliotekarier. Intervjuerna ger istället personliga reflektioner och det finns möjlighet att utveckla diskussioner med informanterna, men det ger inte en konkret överblick på hur skolbibliotekarier brukar arbeta, även om man kan finna mönster. Att endast intervjua bibliotekarier och inte elever gjordes av etiska skäl, men också på grund av pandemin och svårigheter med att genomföra intervjuer eller fokusgrupper med elever. Därför finns det ingen överblick på hur eleverna upplever sexualundervisningen på gymnasieskolan eller hur de upplever sina skolbibliotekariers arbete och inflytande.

De informanter som tackade ja och blev intervjuade hade väldigt liknande perspektiv, åsikter och arbetssätt på flera punkter. När jag började söka informanter hoppades jag på att få någon som hade ett mer konservativt perspektiv, men insåg tidigt att de som kommer tacka ja till undersökningen kommer vara mer öppensinnade och mottagande eftersom ämnet kan upplevas känsligt. En annan svårighet med intervju som metod är själva kodningen, tolkningsarbetet och analysen. Hur jag tolkar informanternas svar och påståenden är en stor del av analysen och det finns stor risk på att jag misstolkar eller analyserar deras svar på ett vis som inte stämmer överens med vad de egentligen menade eller tycker.

6.4. Framtid och vidare forskning

Pornografi och porrfilter är båda återkommande ämnen som dykt upp i uppsatsen, både argumenten om hur dagens porr är för lättillgänglig och hur det påverkar barn och unga negativt, samt hur porrfilter på skolor kan både motarbeta barn och ungas konsumtion av porr, men hur filter kan och har blockerat viktigt information och hur det inskränker på barn och ungas rätt till information. I antologin *Stora Porrboken* (2021) argumenterar flera olika författare, vissa som arbetar eller har arbetat om poliser och barnmorskor, hur våldsamt pornografi påverkar unga fysiskt och mentalt. Konversationen riktar sig mot hur pornografi normaliserar våld mot kvinnor för både män och kvinnor. På grund av mitt fokus på hur porrfilter påverkar skolbibliotekariers arbete kunde jag fördjupa inte mig mer i hur pornografi påverkar människans psyke. *Stora Porrboken* är inte en vetenskaplig, peer-reviewed antologi och kan därför inte räknas som forskning. Däremot finns det flera akademiska texter och undersökningar om hur pornografi är skadlig (se: Stapleton 2012; Smith 2017; Meiling & Yaojung 2018; Romney 2020). Studier och texter om porrfilter, eller familjevänliga filters, påverkan på allmänheten och bibliotek (se: Krause 2003; Adji, et al. 2014) hade varit ett intressant fördjupningsarbete utöver hur det påverkar skolbiblioteken. Biblioteken är till för allmänheten och information ska finnas tillgänglig enligt Bibliotekslagen (SFS 2013:801), och precis som på skolbiblioteken uppstår det problematik mellan kommunens beslut och folkbibliotekens uppdrag att tillgängliggöra information.

Den nya sexualundervisningen ”Sexualitet, samtycke och relationer” kommer inte implementeras in i undervisningen förrän hösten 2022, så det återstår att se ännu exakt hur undervisningsplanen kommer se ut eller förverkligas i undervisningen. Det lär ta några år innan man kanske kan undersöka hur lärare och övrig personal följer den nya läroplanen och hur eleverna tar emot informationen. Det skulle vara intressant att återkomma till detta ämne när jag låtit skolväsendet anpassa sig och arbetat med de nya undervisningsplanerna i några år för att se vad resultaten blir. I den är uppsatsen intervjuade jag specifikt skolbibliotekarier som på olika grader och med olika metoder försökte nå eleverna för att influera deras syn på sex, sexualitet och relationer, men som jag skrev i mina reflektioner kunde jag av etiska skäl och rådande omständigheter inte intervjua elevernas upplevelser med sexualundervisningen eller skolbibliotekets arbete i frågan. Om några år hade jag velat återkomma till frågan och vidare utforska hur skolbibliotekarier och även hur lärare upplever och arbetar med den nya sexualundervisningen, och möjligtvis då även få perspektiv från elever och hur de upplever och påverkas av den nya undervisningen.

Källförteckning

Adji, T. B., Rahadian, F., Nugroho, H.A., & Persada, A.G. (2014) "Negative content filtering based on skin texture, homomorphic filter and localizations." *2014 International Conference on Electrical Engineering and Computer Science (ICEECS)*, Electrical Engineering and Computer Science (ICEECS), 2014 International Conference on. ss. 1–6. doi: 10.1109/ICEECS.2014.7045242.

Alvehus, J. (2019) *Skriva uppsats med kvalitativ metod: en handbok*. 2. uppl. Stockholm: Liber

Audunson, R., Aabø, S., Blomgren, R., Hobohm, H.-C., Jochumsen, H., Khosrowjerdi, M. Mumenthaler, R. Schuldt, K., Rasmussen, C. H., Rydbeck, K. Tóth, M. & Vårheim, A. (2019) "Public libraries as public sphere institutions : A comparative study of perceptions of the public library's role in six European countries." *Journal of Documentation*, 75(6), ss. 1396–1415. doi: 10.1108/JD-02-2019-0015.

Björkman, L. & Bromseth, J. (2019) "Normkritisk pedagogik" I Björkman, L. & Bromseth, J. (red.). *Normkritisk pedagogik: perspektiv, utmaningar och möjligheter*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur. ss. 23–30.

BTJ. (2018) *Om BTJ*. <https://www.btj.se/om-btj> [2021-08-03]

Bäckman, M. (2003) *Kön och känsla: Samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet*. Etnologiska institutet, Stockholms universitet.
<http://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A183993&dswid=2696>
[2021-01-09]

Carlén, L. (2017) "#tystiklassen – nu gör eleverna uppror mot sexuella trakasserier i skolan." *SVT Nyheter*.
<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/tystiklassen-nu-gor-eleverna-uppror-mot-sexuella-trakasserier-i-skolan> [2021-04-11]

Change.org. (2021) *Nationellt upprop för porr fria förskolor & skolor*.
<https://www.change.org/p/skriv-under-f%C3%B6r-en-porr-fri-barndom>

- Dalen, M. (2015) *Intervju som metod*. 2. uppl. Malmö: Gleerups utbildning
- Dunkels, E. (2018) *Vad gör unga på nätet?*. 3. uppl. Malmö: Gleerups utbildning.
- Eriksson-Zetterquist, U. (2009) *Institutionell teori: idéer, moden, förändring*. 1. uppl. Malmö: Liber
- Folkhälsomyndigheten. (2020) *Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR)*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/sexuell-halsa-hivprevention/srhr/> [2021-04-20]
- Gärdén, C. (2017) *Skolbibliotekets roll för elevers lärande: en forsknings- och kunskapsöversikt år 2010-2015*. Stockholm: Kungliga biblioteket.
- Haglund, M. (2007) ”Peter Pohl: Nu heter jag Nirak.” *Expressen*. <https://www.expressen.se/kultur/ungkultur/peter-pohl-nu-heter-jag-nirak/> [2021-08-03]
- Hansson, J. (2006) ”Just Collaboration or Really Something Else? On Joint Use Libraries and Normative Institutional Change with Two Examples from Sweden.” *Library Trends*, 54(4), pp. 549–568. doi: 10.1353/lib.2006.0035.
- Harrison, S. (2017) ”Inom ramen för det legitima: En intervjustudie om hur folkbibliotekarier verkar för en demokratisk utveckling.” Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet.
- IFLA. (2015) *IFLA School Library Guidelines*. 2. uppl. International Federation of Library Associations and Institutions.
- IFLA. (2021) *About IFLA*. <https://www.ifla.org/about> [2021-08-03]
- Meiling, J. & Yaojung, S. (2018) ”Smart Learning of Porn Fake News in the Family-Friendly Filters” I MATEC Web of Conferences, vol. 201. ss. 1–4. doi: 10.1051/mateconf/201820104004
- Jämställdhetsmyndigheten. (2019) #METOO. <https://www.jamstalldhetsmyndigheten.se/mans-vald-mot-kvinnor/sexuella-trakasserier/metoo> [2021-04-21]

Kauranen, A., & Lindhe Persson, M. (2018) ”Skolbibliotekets skamvrå? En studie av skolbibliotek som resurs i tjejers informationssökningar kring sexualitet.” Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet.

<https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/8943012> [2020-12-14]

Krause, J. (2003) ”INTERNET LAW, CHAPTER TWO: Library Filter Case Has Porn Foes Looking to Get More Bills Passed”, *ABA Journal*, 89(8), ss. 24.

<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edsjrs&AN=edsjrs.27842743&site=eds-live&scope=site>

[2021-08-02]

Kronholm, I. & Nordström, S. (2020) ”Att ligga högt eller ligga lågt – informationsförmedling av sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter på bibliotek.” Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 3. uppl. Studentlitteratur.

Lennerhed, L. (1995) ”Sexuality education in schools: the Swedish debate in a historical perspective.” Stockholm: Swedish Association for Sex Education. Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU).

Libris. (2018) *Ämnesträdet – V Medicin*. https://libris.kb.se/subjecttree_node.jsp?code=V [2021-08-03]

Limberg, L. & Hampson Lundh, A. (2013) ”Vad kännetecknar ett skolbibliotek?” I Limberg, L. & Hampson Lundh, A. *Skolbibliotekets roller i förändrade landskap: En forskningsantologi*. Lund: BTJ förlag. ss. 9–42.

Lundin, K. (2015) ”Sex i skolbiblioteket : Kunskap, makt och konstruktionen av sexualitet på svenska skolbibliotek.” Institutionen för ABM, Uppsala universitet.

<https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A814027&dswid=-8899> [2020-12-13]

Löfgren-Mårtenson, L. & Månsson, S.A. (2006) ”Sex överallt, typ?!”: om unga och pornografi. 1. uppl. Gothia.

MUCF. (2020) ”Fokus 20: Det blir ju bara värre om jag berättar...” *Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor*.

<https://www.mucf.se/fokus-20-om-sexuella-trakasserier-i-utbildningsmiljoer>

[2021-03-18]

Nixon, P. G. & Düsterhöft, I. K. (2017) ”Introduction.” I Nixon, P. G. & Düsterhöft, I. K. (red.) *Sex in the digital age*. London: Routledge, ss. 1–9.

Porrfri barndom. (2019) *Porrsnacket*. <https://porrfribarndom.se/porrsnacket/>

[2021-01-31]

Rennstam, J. & Wästerfors, D. (2011) ”Att analysera kvalitativt material.” I Ahrne, G. och Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber. ss. 220–236.

Regeringskansliet. (2018) *Metoo ger avtryck i vårbudgeten*.

<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2018/04/metoo-ger-avtryck-i-varbudgeten/> [2021-04-20] (Pressmeddelande från Socialdepartementet 2018)

Regeringskansliet. (2021) *Skolans undervisning om sexualitet, samtycke och relationer ska förbättras*.

<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2021/02/skolans-undervisning-om-sexualitet-samtycke-och-relationer-forbattras/> [2021-04-20]

(Pressmeddelande från Utbildningsdepartementet 2018)

RFSL. (2019) *Kort om RFSL*. Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners, queeras och intersexpersoners rättigheter.

<https://www.rfsl.se/om-oss/kort-om-rfsl/> [2021-04-20]

RFSL. (2021) *Begreppsordlista*. Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners, queeras och intersexpersoners rättigheter.

<https://www.rfsl.se/hbtqi-fakta/begreppsordlista/> [2021-05-19]

RFSU. (2019) *Det här är RFSU*. Riksförbundet för sexuell upplysning.

<https://www.rfsu.se/om-rfsu/om-oss/var-organisation/> [2021-04-20]

RFSU. *Våra tre fokusområden*. (2020) Riksförbundet för sexuell upplysning.

<https://www.rfsu.se/vad-vi-gor/i-varlden/tre-fokusomraden/> [2021-04-20]

Richey, J. (2011) *The role of high school librarians as sexual health information providers : perceptions from two social systems.*

<http://hdl.handle.net/2152/ETD-UT-2011-08-3776> [21-03-29]

Richey, J. (2012) ”Motivators and barriers to sexual-health information provision in high school libraries: Perspectives from district-level library coordinators and high school principals.” *School Library Research*, 15, ss. 1–17.

<https://search.ebscohost.com.ludwig.lub.lu.se/login.aspx?direct=true&db=edselc&AN=edselc.2-52.0-84866977538&site=eds-live&scope=site> [21-03-29]

Rivano Eckerdal, J. (2012) *Information, identitet, medborgarskap: unga kvinnor berättar om val av preventivmedel.* Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet.

Romney, B. (2020) ”Screens, Teens, and Porn Scenes: Legislative Approaches to Protecting Youth from Exposure to Pornography”, *Vermont Law Review*, 45(1), ss. 43–124.

<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edshol&AN=edshol.hein.journals.vlr45.5&site=eds-live&scope=site> [2021-08-02]

Rothbauer, P. (2007) “Locating the Library as Place among Lesbian, Gay, Bisexual, and Queer Patrons.” I John E. Buschman & Gloria J. Leckie. Westport (red.) *The Library as Place: History, Community, and Culture.* Westport: Libraries Unlimited, ss. 101–115.

Scott, W. R. (2014) *Institutions and organizations: ideas, interests and identities.* 4 uppl. Thousand Oaks, Calif.: SAGE Publications, Inc.

Scull, T. M., Kupersmidt, J.B., Malik, C.V. & Morgan-Lopez, A.A. (2018) ”Using Media Literacy Education for Adolescent Sexual Health Promotion in Middle School: Randomized Control Trial of Media Aware.” *JOURNAL OF HEALTH COMMUNICATION* 23 (12), ss. 1051–1063. doi: 10.1080/10810730.2018.1548669

SFS 2010:800. *Skollag.* Stockholm: Utbildningsdepartementet.

SFS 2013:801. *Bibliotekslag*. Stockholm: Kulturdepartementet.

SKOLFS 2020:68. *Senaste lydelse av SKOLFS 2011:144: Förordning om läroplan för gymnasieskolan*. Stockholm: Skolverket.

https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/sok-forordningar-och-foreskrifter-skolfs?url=2062829119%2Fweb%2Fskolfs%3FcurrentPage%3DDOCUMENT%26statute.skolfsNo%3D2011%253A144%26statute.contentType%3DSENASTE_LYDELSE&sv.url=12.6bfaca41169863e6a6595a [2021-04-13]

Skolinspektionen. (2018a) *Sex och samlevnadsundervisning*.

<https://www.skolinspektionen.se/beslut-rapporter-statistik/publikationer/kvalitetsgranskning/2018/sex--och-samlevnadsundervisning/> [2021-03-01]

Skolinspektionen. (2018b) *Skolbiblioteket som pedagogisk resurs*.

<https://www.skolinspektionen.se/beslut-rapporter-statistik/publikationer/kvalitetsgranskning/2018/skolbiblioteket-som-pedagogisk-resurs/> [2021-01-27]

Skolinspektionen. (2021) *Uppdrag och verksamhet*.

<https://www.skolinspektionen.se/om-oss/uppdrag-och-verksamhet/> [2021-08-03]

Skolverket. (2011a) *Läroplan för gymnasieskolan*. Stockholm: Skolverket.

https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/laroplan-gy11-for-gymnasieskolan?url=1530314731%2Fsyllabuscw%2Fjsp%2Fcurriculum.htm%3Ftos%3Dgy&sv.url=12.6011fe501629fd150a2714f#anchor_2 [2021-01-27]

Skolverket. (2011b) *Sex och samlevnad i gymnasieskolans styrdokument*.

Stockholm: Skolverket.

https://www.skolverket.se/download/18.289d0776170c4f4257615d5/1586416253939/Sex_och_samlevnad_gymnasiets_styrdokument.pdf [2021-01-28]

Skolverket. (2018) *Sex och samlevnad i grundskolans styrdokument*. Stockholm: Skolverket.

<https://www.skolverket.se/download/18.289d0776170c4f4257615da/1586416447312/Grundskolans%20%C3%A4roplan%20sex-%20och%20samlevnad%20181105.pdf> [2021-03-23]

Skolverket. (2021a) *Sex och samlevnad*.

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/sex-och-samlevnad> [Hämtad: 2021-03-23]

Skolverket. (2021b) *Det här gör Skolverket*. <https://www.skolverket.se/om-oss/var-verksamhet/det-har-gor-skolverket> [2021-08-03]

Smith, A. W. (2017) ”Participatory porn culture: Feminist positions and oppositions in the internet pornosphere.” I Nixon, P. G. & Düsterhöft, I. K. (red.) *Sex in the digital age*. London: Routledge, ss. 25–34.

Stapleton, A. (2012) ”Review of Planet porn: A resource pack for working with teens around porn.” *Sex Education*, 12(3), ss. 372-374.

<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=psyh&AN=2012-16250-010&site=eds-live&scope=site> [2021-08-02]

Statens medieråd. (2017) *Medie- och informationskunnighet – vad är det?*

<https://statensmedierad.se/larommedier/mikformigdigitalutbildning/medieochinformationskunnighet.366.html> [2021-03-11]

Suchman, M. C. (1995) ”Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches”, *Academy of Management Review*, 20(3), ss. 571–610. doi: 10.5465/AMR.1995.9508080331.

Svensson, P. (2011) ”Teorins roll i kvalitativ forskning.” I Ahrne, G. och Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber. ss. 208–219.

Taller, J. (2019) ”Ingen ska behöva ha en regnbågshatt: Om biblioteks arbete med hbtq-inkludering efter hbtq-certifiering.” Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet.

TT. (2020) ”Expert: Porrfilter är dyrt och verkningslöst.” *Aftonbladet*.
<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/LABGq9/expert-porrfilter-ar-dyrt-och-verkningslost> [2021-03-02]

Unesco. (2006) *Unescos folkbiblioteks- och skolbiblioteksmanifest*. Svenska Unescorådet.
<https://www.unesco.se/?infomat=unescos-folkbiblioteks-och-skolbiblioteksmanifest> [2021-01-24]

Unesco. (2021) *Education transforms lives*.
<https://en.unesco.org/themes/education> [2021-08-03]

Utbuld, R. (2020) ”Nu är nätporr de ungas sexualundervisning.” *Aftonbladet*.
<https://www.aftonbladet.se/debatt/a/Qo2zo8/nu-ar-natporr-de-ungas-sexualundervisning> [21-04-02]

Wallin, (2017) ”Efter #tystiklassen: ”Behövs nya skrivningar i läroplanen.” *Skolvärlden*.
<https://skolvarlden.se/artiklar/efter-tystiklassen-behovs-nya-skrivningar-i-laroplanen> [2021-04-20]

Öhman, L. (2021) ”Sex och samlevnad får nytt fokus.” *Skolvärlden*.
<https://skolvarlden.se/artiklar/sex-och-samlevnad-far-nytt-fokus-och-byter-namn>
[2021-03-01]

Bilaga: Intervjuguide

Introduktion:

Hej och välkommen. Tack för att du deltar i den här intervjun.

Den här intervjun är en del av mitt examensarbete, och jag är intresserad i skolbibliotekariers arbete i praktiken. Just nu förs det mycket diskussioner i skolvärlden, både om skolbibliotek och sexualundervisningen. Syftet med min uppsats är att få skolbibliotekariers egna perspektiv, omdömen och upplevelser med deras yrkesroll både som bibliotekarie och en del av skolverksamheten, och hur de arbetar med dilemman, svåra beslut, och arbete med material i känsliga ämnen, i detta fall sex, sexualitet och relationer.

Inledning:

- Börja gärna med att presentera dig själv och skolan du jobbar på.
- Hur länge har du jobbat där? Har du haft andra bibliotekariejobb?
- Vad har du för utbildning och när tog du examen?
- Vad fick dig att vilja arbeta som skolbibliotekarie på gymnasium?

Arbetet i biblioteket:

- Beskriv biblioteket! *Lokal, katalog, klassificeringssystem, hyllplacering, skyltning, studieplatser, läsplatser, datorer, etc. Regnbågshylla?*
- Vilka arbetar på biblioteket förutom du?
- Följer du någon handlingsplan/biblioteksplan?
- Brukade biblioteket få mycket besök innan pandemin? Är det fortfarande öppet på skolan/skolbiblioteket eller är det helt stängt?
- Hur går det till med inköp?
  - Köper du in all litteratur/material du vill? Tar du emot inköpsförslag från elever och/eller personal?
  - Har du några kriterier eller standarder som ni följer och i så fall hur ser de ut?
  - Hur ser bestånd och inköp ut för ämnena sex, sexualitet och relationer? Vad för kriterier finns för inköpen? Har du gjort inköp i samarbete med lärare eller annan personal i dessa ämnen?
  - Har det hänt att du nekat ett inköpsförslag, eller känt dig tveksam? Vad berodde det på?
  - Finns det material som du tänker inte passar på skolbibliotek?

- Hur ser det ut med gallring? Vad är kriterierna?
  - Gör du någonsin undantag och i så fall hur kan det se ut?

Arbetet med eleverna:

- Hur lägger du upp arbetet med eleverna under deras år på skolan? Skiljer det sig från program till program, årskurs till årskurs?
- Hur ser det läsfrämjande arbetet ut? Arbetar du med bokprat, boktips och/eller bokcirkel med eleverna?
  - Hur tänker du kring val av böcker? Tema, innehåll, budskap?
  - Hur hanterar du skildring av exempelvis sex, sexualitet och relationer i litteraturen?
- Lär du ut om medie- och informationskunnighet? Hur ser det ut?
  - Lär du då även ut till eleverna om källkritik utanför skolan, hur de ska tänka kritiskt till information på internet exempelvis?
- Brukar eleverna använda bibliotekets resurser och bestånd?
  - Vänder sig eleverna till dig för frågor och råd om litteratur eller är de mer självständiga?
  - Frågar elever efter böcker om sex, sexualitet, och närliggande ämnen? Är det något som de verkar uppleva som generande eller pinsamt? Hur hanterar du dessa frågor om de dyker upp? Tycker du att det är generande eller pinsamt?
- Finns det temadagar på skolan och brukar biblioteket vara del av det? Hur deltar du och biblioteket på sådana dagar?

Frågor om styrdokument och förändringar:

- Vi har redan pratat lite om du arbetar efter en handlingsplan, och nu är jag nyfiken om du jobbar efter andra styrdokument som skollagen och läroplanen. Förhåller ni er till Bibliotekslagen då också?
- Vad tycker ni om Skolbiblioteksutredningen? Har ni läst dokumentet?
- Följande är ett citat från Skolbiblioteksutredningen:
  - ”Skolbiblioteket befinner sig i skärningspunkten mellan utbildningspolitik och kulturpolitik, mellan skola och formell utbildning å ena sidan och bibliotek och folkbildning å den andra.” (SOU 2021:3, s. 111) Upplever du den här skärningspunkten någonsin i ert arbete? På vilket sätt?
- Vilken del i arbetet tycker du är viktigast att förhålla sig till? Den kulturpolitiska eller utbildningspolitiska?

- Upplever du det är svårt att balansera mellan dem och förhålla er till båda samtidigt?
- Porrfri Barndom begär porrfilter på alla Sveriges skolor. Är det något ni redan har på ert skolnätverk eller har det varit diskussioner om det?
  - Har du någon åsikt om det?
  - Om det finns porrfilter, hur har det påverkat arbetet för dig? Hur har det påverkat elevernas skolarbete?
- Tror du att du som skolbibliotekarie kan bidra till sexualundervisningen både nu och i framtida ändringar, och i så fall hur?

Avslutning:

Nu har jag inga fler planerade frågor, så nu jag undrar om det är något du/ni vill tillägga innan vi avslutar. Det kan vara i relation till det vi pratat om eller något du funderat på under intervjun.

Tack så mycket för att du ställde upp och deltog i den här intervjun!

Bilaga: Informationsmail

Hej,

Jag heter Maja Thörnqvist och jag studerar på masterprogrammet ABM (Arkivvetenskap, Biblioteks- och informationsvetenskap, Museologi) vid Lunds universitet. Jag håller nu på att skriva mitt examensarbete i form av en masteruppsats om hur skolbibliotekarier ser på sin yrkesroll, och hur de kan bidra till sexualundervisningen i gymnasieskolan.

Min studie bygger på att jag gör intervjuer med skolbibliotekarier med särskilt fokus på frågor om urval och medieplanering och hur skolbibliotekarier motiverar sina beslut rörande material om sex och samlevnad. Jag är också intresserad av om det funnits diskussioner om att införa porrfilter på skoldatorerna inklusive skolbibliotekets datorer. Jag är intresserad av hur du arbetar med detta område och vill därför intervjua er om det.

Intervjuerna är beräknade att ta ungefär 45-60 minuter och kommer göras på distans och om jag får din tillåtelse så skulle jag vilja spela in intervjun. Inspelningen kommer inte att spridas vidare och jag kommer inte använda några namn i uppsatsen. Deltagandet i undersökningen är frivillig och du har möjlighet att avbryta ditt deltagande i undersökningen om du så önskar. Om du har frågor innan du vill bekräfta ditt deltagande, så ska jag besvara dessa efter bästa förmåga.

Önskar du delta i studien så vill jag att du skickar mig ett svar i vilket du bekräftar att du har tagit del av informationen och ger ditt samtycke till att bli intervjuad. Om du är intresserad och har möjlighet att delta i undersökningen så är jag mycket tacksam.

Vänliga hälsningar

Maja Thörnqvist